зала 36
шкафъ 8
полка 8 № 30

م. ثه. نیکولسکی

Татар
3-38

حج سفری

823/W77

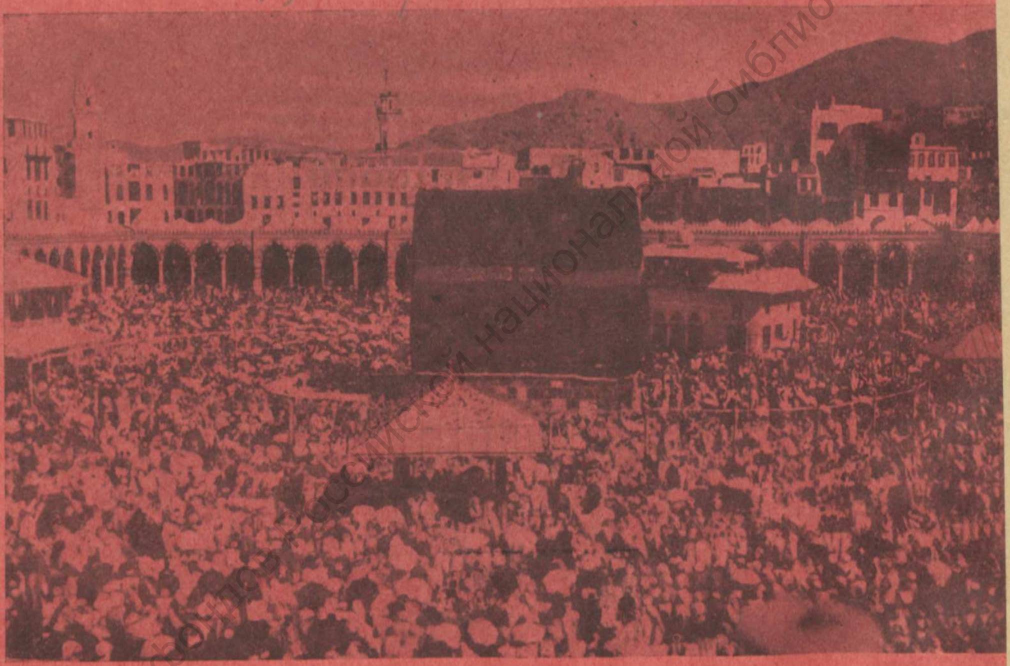

Из фондов российской национальной библиотеки

مطبعهٔ کریمیه قزان .
۱۹۱۲

برادران کریمفلر نشری .

Казань
Лито-Типографія Т. Д. „Бр. Каримовы“
1912 г.

Татар.
3-3838.

م.ئه. نيكولسكى

حج سفرى

برادران كريمفلر نشرى.

مطبعهٔ كريميه قزان.

١٩١٢

Инв. № 11838

КАЗАНЬ.
Лито-Типографія Т-го Д-ма „Бр. Каримовы"
1912

Из фондов Российской национальной библиотеки

یوزلرینی طوتالار؛ مغربدن گلستان زمین مصر اولکاسی، الجزائر، تونس، مراکش اسلاملاری یونەلەلر. حج وقتندە، یوغاری کورسەتلگان اورنلارنڭ هەمەسندن برجان بر تەن بولوب کوکل باغلاب حسیات دینیە بلەن متحسس جانلی طولقنلار کعبة اللهنی زیارت اوچون شول طرفقە آغالار.

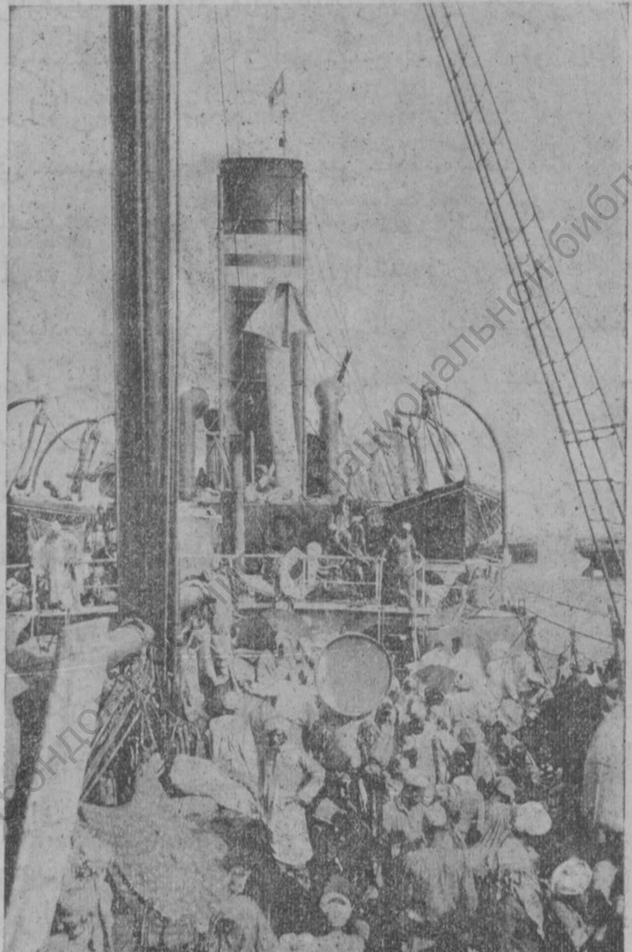

پاراخودده حاجیلر.

کعبة اللهنی طواف هەمدە حجر اسودکە یوز سوررو عربلردە جاهلیت

حج سفری.

حجنڭ مسلمانلارغه واجب بولوی هم كعبة الله. — حجازغه هر یل حج نیتی بلەن كیلگان مسلمانلارنڭ عددی. — روسیه مسلمانلارینڭ حج سفرنده توتقان یوللاری. — استانبول آرقیلی هم هندستان آرقیلی بارا تورغان یوللار. — حج عمللری. — حجازنڭ آب وهواسی. — كارانتینا.

I.

ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا (یولغه كوچی ییتكان هر كمگه بیت اللهنی حج قیلماق اللهاوچون آدمیلرنڭ بورچیدر) دیوب كلام قدیمی بلەن هر مسلمانغه حج قیلماق واجب، ایتولگان. شول امرگه انقیاد ایتوب بتون كرهٔ ارضدەغی مسلمانلاردان اون مڭ یوز مڭ حاجیلر همه اطرافدان، همه اسلام عالمی اوچون مقدس بولغان حجازغه ـ عربستانغه فوج فوج بولوب آغلالار.

مكه بتون عالم اسلام اوچون مقدس توتولغان بلدهٔ مباركەدركه هر مسلمان اوزینڭ عبادت وقتلارنده یوزلرینی شول طرفقه یونەلدره هم بتون اویلاری وفكرلری بلەن شونده توجه قیلا. كعبة اللهغه ـ شمالدن آسیای وسطی مسلمانلاری، بتون تركیه اهل اسلامی، واسع روسیەنڭ همه اطرافندەغی مسلمانلار یونەلەلر؛ جنوبدن ییری اسیلك بلەن معروف كیڭ آفریقا مسلمانلاری توجه قیلالار؛ مشرقدن قوجه هندستان طولی مسلمانلار، سند آطاولاری بتون چین مسلمانلاری

Из фондов Российской национальной библиотеки

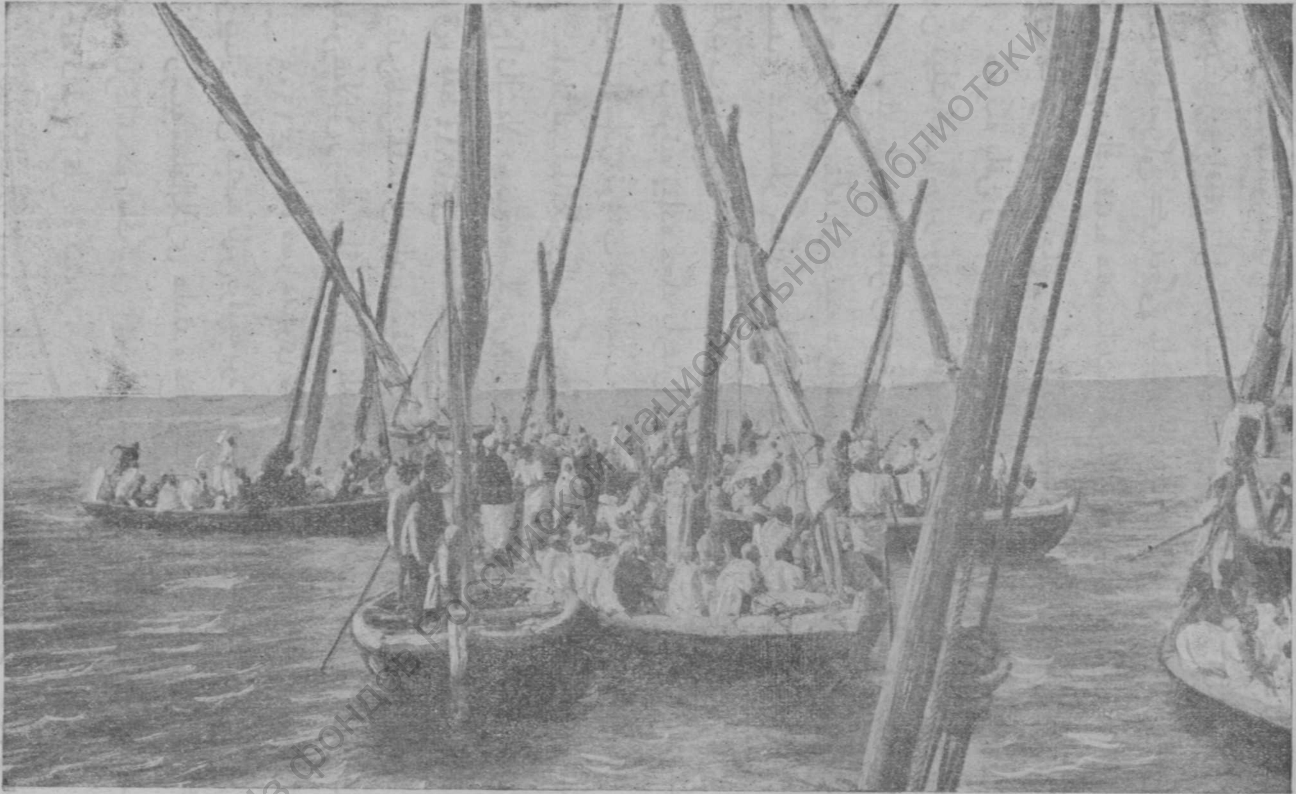

جده‌ده حاجیلر نك پاراخوددن چغشلاری.

Из фондов Российской национальной библиотеки

زماننده اوق بار ایدی. اول چاغندەوق عربلر ایرلر وخاتونلار برگە طواف قیلالر ایدی. محمد (علیه السلام) عربلرنـڭ بو ناچار عادتارینـی تاشلاتدی. حج عمللرینی ترتیبکە صالدی.

حجنڭ فرض ایتاوی اسلام تأریخنـدە زور اورن طوتدی؛ شول روشچە کە اوّللری تارقاو عربستان خلقینی قوتلی غیرتلی بر خلق؛ اتفاقلی بر ملت یاصادی. بو کونلردە عربستانغە مقدس طواف ایلە دیگز یوللاری هم قوری یوللار وچوللـر آرقلی هر یل ایللی مڭدن اوچیوز مڭـگە قدر مسلمان حاجیلر مکۀ مکرمەگە بارالار. عید عرفە کونی جمعە کون بولغان یلدە حاجیلر عادتدەگیدن ئللە نیچە الوش آرتق بولا هم بو یلدەغی حجغە «حج اکبر» دیەلر. روسیەدن بارغان حاجیلارنڭ عددی بو صوڭغی یللاردە آلتی مڭ بلەن اون مڭ آراسندە یوری هم ایڭ کوب یلدە اون آلتی مڭدن زیادە بولدی. بولاردان باشقە ملتلردن ایڭ کوبی حجازغە یقینراق طرفلردن کیلەلر شول روشچەکە هندستاندن مصردن هر برسندن یل صایون یگرمی بیش مڭ مقداری آدم جیولالار؛ بولاردان قالا عددلری بوینچە ـ جاوالیلر، تونس خلقی، جزائرلیلر، فارسلر کیلەلر؛ بولاردان باشقە حبشستانـدن سودان، مسقط، حضرموتدن، باوجستان، آفغانستان، بوسنەلی لر، سوریەلیلر، طرابلسلیلر، آلبانلار، کیتایلار هم بولاردان بوتەن خلقلاردان حاجیلار کوب بولالر.

قارا خلق آغزندە سویلەنە تورغان حکایتلرگە اشانلسە، رسول الله صلی الله علیه وسلم ئەیتکان ایمش کە کعبة الله هر یلنی آلتی یوز مڭ حاجی طرفندن طواف قیلنوب آدەملرنڭ سانی بو عددکە طولماسە فرشتەلر طولطرالار دیوب. بو حکایتکە قاراغانده، هم بو فکرگە اشتراك ایتکان تقدیردە، آدەملرنڭ صانی آزایغان سایون فرشتەلرنڭ عددی کوب بولا.

فرشتەلر طائفەسی انسانلاردن قدرلیرەك طائفە بولغانلقدن آلارنڭ عددی کوب بولو هرحق مسلمان اوچون کوڭللیرەك بولورغە تیوش هم آلارشونی یاراطا توشەرگە تیوش شیکللی کورنە.

لکن اوزینە هم نسلدەشلرینە فائدە کیلو یاغن آلدە توتا تورغان نیم ایزگی بر عرب «فرشتەلر آز بولسە بولسون، اما کشیلر کوب بولسون ایدی. بوسی فائدەلیرەك» دیوب جواب بیرە.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ناچار پاراخودلارینه اوطروب کیته‌رگه مجبور ایته‌لر. آلار مونه بولای دیوب دعوت قیلالار. «سز، نیك روس پاراخودلارنده باررغه جده‌گه‌قدر بیلیت آلاسز؟ سز استانبولغه قدرگنه بیلیت آلغز، آنده سلطان طرفندن بوش بیلیت بیرله» دیوب نیمه‌دنی صارتلار آراسینه کیلوب برسی ئه‌یته‌ده «سلطان بوش بیلیت بیره» دیگان خبر حاجیلر آراسنده بیك تیز تارالا.

هم شول خبرگه اوشانوب آلار همه‌سی اجنبی واپورلارینه شول دلاللارغه ایه‌روب صارق کتووی کبك چابالار.

اجنبی پراخودلارغه توشکاچ آلارنی استانبولغه قدر ایللی آلتمش ساعت وقتده آلوب بارالار (اوطز - اوطز آلتی ساعتلك یول) هم آلاردان کشی باشینه بیش آلتی صوم توله‌ته‌لر (روس پراخودلارنده بیلیت بهاسی اوچ صوم یتمش بیش تین).

استانبولغه بارغاچ سلطان طرفندن بیلیت بیرلمه‌گانینی بله‌لر آلای‌ده بولسه آلار بوش قالمیلار. آنده آلارنی ئاله نیچه مسلمان واپورلاری خدمتلرینه طییار هم عسکر کبك کوب یاڅی دلاللر آلارغه خدمت ایته‌لر.

نی حکمتدر بر مرتبه آلدانغان خلق یاڅیدان شول دلاللار آرتندن بارالارده روس پراخودلارنده‌غیدن ئاله نیچه ئلوش اوڅایسز شرطلارغه رضا بولوب مسلمان واپورلارینه اوطروب کیته‌لر. اول واپورلارده آلارغه حتی صاف صوده بیرلمی. اما روس پاراخودلارنده بولسه تله‌گانچه آلورغه ممکن. بوندن باشقه اجنبی واپورلار ایلك کوبی دورت یوزدن سکزیوز طونغه قدر اورنلری بولوب کوب بارغانده ساعتنه آلتی - یدی اوزل بارا آلالار اما عادتده دورت اوزلدن برده آرتق یورمیلر. حاجیلر ایسه شول واپورلارغه عادتده‌گیدن ئاله نیچه ئلوش آرتق بولوب طولوب کیته‌لر.

حاجیلارنك قای برلری روس پراخودلارینه اوطروب پورت سیعدکه‌قدر بارالارده آندان توشوب تیمر یول بله‌ن سویس‌که قدر باروب ینه‌دن جده‌گه قدر بارورغه یاڅیدان پراخودقه اوطرالار. قای برلری شوندان طوب طوری قاهره‌گه اوتدلر. چونکه قایتقانده قاهره‌گه توشو ممکن بولمی - آنده شول یر حاجیلارینی غنه یبه‌ره‌لر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

گرچه ماقتانورغه یاراتقان حجاز خلقی وبا یلنی غنه حاجیلرنڭ عددی کیم بولا دیسه‌لرده واقعغه قاراغانده اسلامنڭ قوّتلی چاغنده طواف اوچون کیلگان عددینه حاضرگی کونده‌گی حاجیلرنڭ عددینی چاغشدرغان چاغنده گرچه دین اسلام صوڭ وقتده هندستانده آفریکاده هم کیتای اچلرنده الگگیدن کوب طامر جه‌یسه‌ده حاضر حاجیلرنڭ عددی بیك کوب کیمیگانی کوریله.

هجرتکه یاقن زمانده‌غی خلیفه‌لر هر یل حجگه بارالار ایدی. هم آلار بله‌ن بیك کوب وزیر وزرا واعیان حج قیلالار ایدی. وبو سفرلرنده حجاز یولنده میلیونلارچه دینارلر صرف قیلالار ایدی؛ شول ره‌وشچه‌که ۳۵۰ نچی سنهٔ هجری‌ده مقامدار خلیفه عرفاتده قرق مڭ صغر وایللی مڭ قوی قربان کیسدی. خلیفه‌لر حجگه بارغانده زور کروانلار بله‌ن یوزه‌ر مڭ دوه‌لرگه آتلانوب بارالار ایدی. هارون الرشیدنڭ حج قیلولاری شول ره‌شچه‌که هارون الرشید برمرتبه پیاده حجگه بارغان هم اویندن چغوب مکهٔ مکرمه‌گه یتکانچه‌یول بویینه پالاسلار توشه‌ب قویغانلار.

اما ترك ساطانلاری ایسه گرچه اوزلری خلیفهٔ روی زمین خلیفهٔ مسلمین اسمی بله‌ن آتالسه‌لارده نیچه عصرلاردن بیرلی نیچه سلطان کیلسه‌ده برسی ده حجگه بارغانی یوق. فقط ۱۸۱٤ نچی یلده محمدعلی مصری مکه‌گه باردی، لکن آنڭ باروی عادتدن طش طنطنه‌لی بولدی حتی که آنڭ بوطنطنه‌سی مکه‌ده برکیچه‌ده توصیف قیلنورغه لایق روشچه آنڭ چادرلارینڭ اچی، طشی آلتون کمش برله‌ن مزین ایدی.

۱۹۰۹ نچی یلده مصر خدیوی حجازگه باردی لکن آنڭ باررووی موندی تزیینات بله‌ن طنطنه بله‌ن بولمیچه بولارغه قاراغانده بیك کوب مرتبه عادی ایدی.

روسیه مسلمانلاری عادتده حج آیندن ایکی آی مقدم حجازغه کیته‌لر؛ حجغه بارغانده‌ده ایڭ کوبی آدیسا هم سیواستوپول شهرلری آرقلی اوتوب بیك آزغنه باطوم آرقلی‌ده کیته‌لر.

آنده حاجیلار اوچون حاضرله‌نگان مخصوص روسیه شرکتلری پاراخودلاری هم سودا پاراخودلاری همده دابراؤولنی فلوطلار حاضر بولوب طورالار. لکن ترکیه‌دن کیلگان دلاللر روسیه مسلمانلارینی قزقدروب ترکیه‌نڭ یونانڭ

Из фондов Российской национальной библиотеки

پورت سعیددن سویسکه تیمر یول بلەن باروچیلارغه بیك اوڭایسزلقغه اوچراغدده طوغری کیلەلی، شول رەوشچەکه آلارنی قای چاغنده قوری یردەگی استانسیەلاردە توشوروب قالدرالاردە اسسی قویاش آستنده توبەسز واکزاللاردە طورورغه طوغری کیله هم شولای ایتوب ئلله نیچەشر تەولكدە کوچکه ایتوب یتکرەلر.

حج سفرنڭ ایڭ قورقنچلی هم ایڭ یاخشی ساقلانورغه تیوش نرسه شولکه خواه روسیەدە بولسون خواه ترکیەدە بولسون حاجیلارنڭ تیرەسنڭ ئەیلەنوب یوری تورغان کیسه بازلارنڭ کوبلگی.

عموما حاجیلار اوزلرینڭ آقچەلارینی بیك جیناقسز یوروتەلر ـ یەبیلبااولارینه قسترغان بولالار یایسه بر صومقەغه طغوب موینلارینه آصقان بولالار. بوایسه کیسه بازلارنڭ کوزینه ایڭ چاغلغان اورن بولوب آلار اوڭای اورننی ساقلابقنه یوریلر هم بیك کوبسی حجگه بارام دیگان بولوب بارلغی شوندی صلتاو بلەنگنه غریب بولوب دە برگه یوریلر. هم ئلله نیچه مرتبه حج قیلغان کشی بولغان بولوب حاجیلرنڭ انابتینی قازانلاردە آقتغنڭ اوڭای اورننی طوغری کیتروب اوز وظیفەلرینی اوتیلر «اوزگز بیلیت آلوب مشقتلەنوب یورگانچه میگاغنه آقچەغزنی بیرگز، مین آلوب کیلورمن» دیوب آقچه جیالاردە غائب ایرانلردن بولوب کیتەلر. اگر حیله بلەن آقچه آلو ممکن بولماسه نرسەگەدە رضابولالار: «سزیوموشغزنی اوتەرگه بارا بیرگز، غم غصه چیکمەگز، نرسەلرگزنی اوزم ساقلارمن» دیوب قالالاردە آقتغندن نرسەلرنی توگل ساقلاوچینیدە تابووی مشکل بولوب قالا.

حاجیلاریوروته تورغان روس پراخودلارینڭ مارشرونلاری عادتده بولای بولا: آدیسا (یاکه سیواستوپول) ـ استانبول (برنیچه کون توقتی) اسمیرنا ـ بیروت ـ یافه (اوچ دورت کون توقتاب طورا، چونکه حاجیلار قدس شریفنی

Из фондов Российской национальной библиотеки

كارانتين هم حاجيلرنى جده گه توشوره تورغان يير.

Из фондов Российской национальной библиотеки

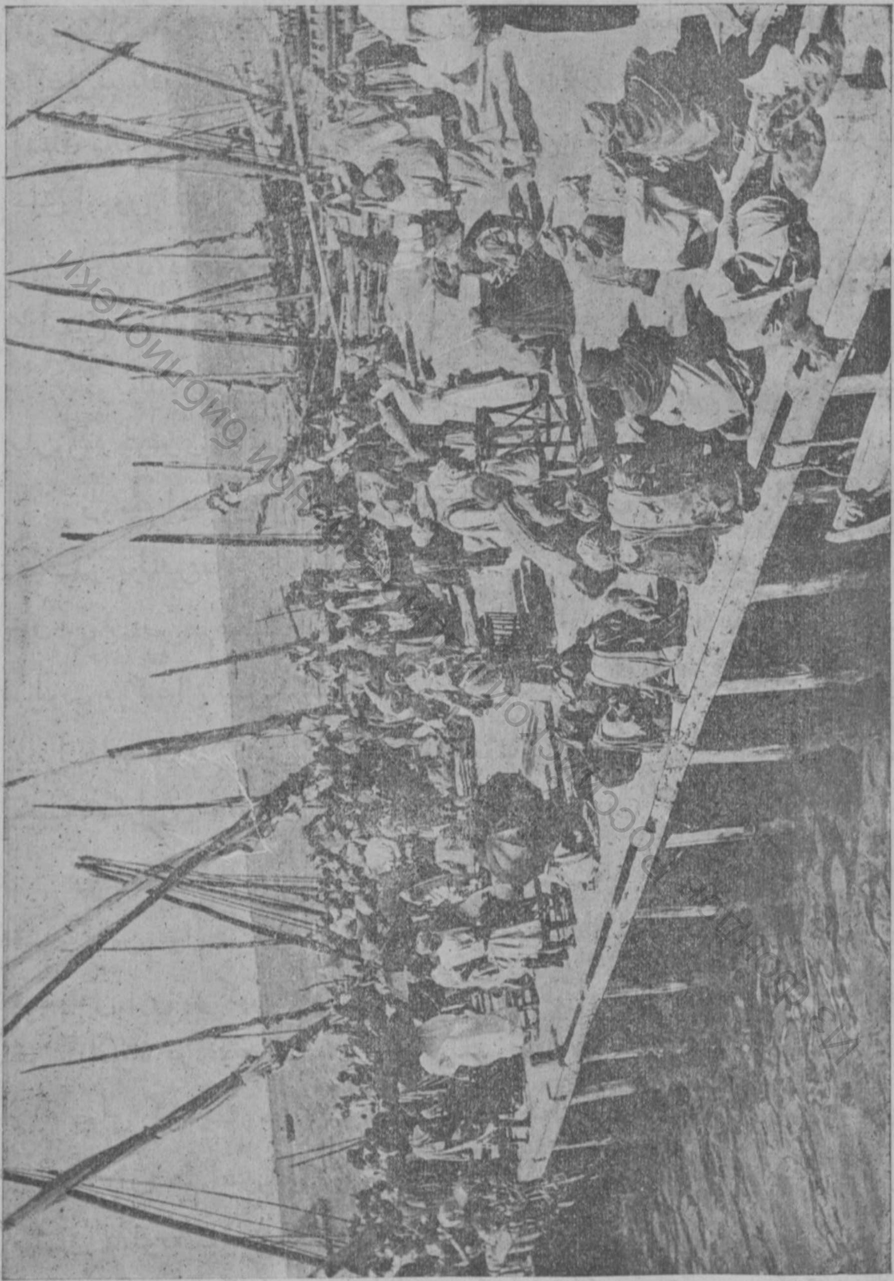

حاجيلرنك باغاژلارن بوشاتور اوچون جده پريستانى.

زیارت قیلوب هم مسجد عمرنی وباشقه مقدس اورنلارنی زیارت قیلوب اوته‌لر).

پورت سعید ـ سویس ـ ینبوع ـ جده.

ترکستان حاجیلاری کوبره‌گی هندستان آرقیلی جده‌گه بارالار. بوننگ سببلری کوب ایکی زورسی ـ بخارا بله‌ن آفغانستان چیک آراسنده اورمانلار آرقلی کیتکانده پاسپرطسز کیتومکن. موندی واقعه‌لر حجازده وبابولغان یاللارده کوب بولا، چونکه روس اداره‌سی موندی وقتده حجگه بارورغه پاسپرط بیرمی آلار ایسه قاچوب کیته‌لر. موندان باشقه آفغانستانده مزار شریفده حضرت علینک مرقد مبارکلری بار، یولده‌بارشلی حضرت علی‌گه زیارت قیلوب کیته‌لر.

آفغانستان آرقلی بارو استانبول آرقلی بارورغه قاراغانده بیک کوب آرزان هم آطلانوب سفر قیلو عبادت نیتی بله‌ن یوروچیگه رقت قلب اوچون فائده‌لیره‌ک تابالار. آلارغه آنده آلارنی بورچی تورغان اورنلار هم زور شهرلرده اوچرامی. آلار کروان سرایلارغه توشه‌لرده تله‌گانلرنچه راحتله‌نوب یورط اورتاسنده پلاو پشروب آشیلار. هم محتاج قالسه‌لار مسلمان مملکتنده آلاریاردم تابا آلالار؛ اما روسیه‌ده محتاج قالسه‌لار خیر چیلک قیلوب یورگانلکلری اوچون پالیتسیه قولینه توشولری بیک قریب. شول سببلر اوچون آلار هندستان آرقلی کیلونی اختیار قیلالار.

آفغانستان آرقلی یورو قورقنچلی لکن خلق اویلاغان قدر اوک قورقنچلی توگل. هندستان بله‌ن چیکداش بولغان هزار ایالتی‌نک خلقی حاجیلرغه قل قدر ضرر تیگررگه قیمیلار. چونکه الک وقتده شول خلق حاجیلارنی تالاب یامان آتقه قالغان بولغانلار.

لکن افغان امیری موندان طیار اوچون هم روسیه‌دن کیلوچی حاجیلارنی اوزینه جلب ایتدر اوچون توبه‌ندەگی امرنی تاراتقان:

Из фондов Российской национальной библиотеки

یکرمی‌دن اون بیش‌دن توبه‌ن توشمی . جده‌نگ هواسی غایت صولی بولغانلقدان چداوی بیگره‌ك اوکایسز بولا حتی اسسی قویاشنگ قزنورغه اویره‌نگان ترکستانلیلارغه‌ده بایتاق تأثیر ایته. قان باشقه جیولا؛ چیگه‌لر تیبه‌لر، کوزلرگه قزل توگه‌ره‌کلر پیدا بولا ، کوکره‌کده آغر طاش باصدرغان‌شیکللی طویولا. اسسیدن صاقلانورا اوچون یوزه‌ر ایدك ممکن توگل؛ چونکه دیکگز صوووی غایت طوزلیلغی بله‌ن برابر آنده‌غی آقوله بالقلاردانده قورقنچ ؛ آقولالار بیك کوب بولوب بارلغی قارا ته‌نلیلرگه گنه‌تیمیلر. فقط حجازده شمال طرفندن ایسکان ییل گنه کوکلنی آچا. اما جنوب طرفلرندن کیلگان ییللر بولسه آلار هوانگ اسسیلگینی گنه آرتدرالار. مغربدن کیلگان ییللر بولسه بعض وقتلرده ریح سموم بولوب آفریکا اچندن قوم بورانی بولوب کیله‌لر. اما مکه‌نگ هواسی قوری بولغانلقدان آنده طورو ییکلره‌ك بولا.

فقط اطرافدن ییل کیلو آز بولغانلق سببلی هوا آلماشا آلماغانغه کوره همیشه آنده‌ده بورکه‌ولك دوام ایته ...

مدینه‌نگ هواسی مکه‌نکینه قاراغانده کوب یاخشی چونکه آنده جای کونی قاتی اسسیلکلرده بولمی اما قش کونی ایسه حتی صوووقلارده بولغالی .

ایگ یاخشی هوالی ییر دیوب مکه‌دن ایکی کونلك یولنگ واقع بولغان طائف نی صانارغه یاری. شریف مکه، والی حجاز هم بتون مکه‌نگ اشرافی هرجاینی اوتکارورگه طائفکه کوچسه‌لرده حاجیلر آنده سیره‌ك بارالار.

جنوبدن کیله تورغان واپورلار قمران آطاونده بیش کون مدت کارانتین صاقلاب اوته‌رگه مجبورلر.

شمالدن کیلگان واپورلار ایسه مصرده وعموما شمالی آفریقاده وبا بولغان یللارده طورده یاکه ابوسعادده تفتیش قیلنوب اوتکاروله‌لر.

مصرده و آفریقاده وبا بولماغان یللارده حاجیلر ینبوعغه یاکه جده‌گه طوب طوغری کارانتینسز تفتیشسز اوتکازله‌لر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

«حاجیلاردان بره‌و کمده‌کم طرفندن تالانسه، خزینه‌دن اول حاجیغه اوزی کورسه‌تکان مقدار ضرردن اون الوش آرتق ایته‌وب قایتارلور هم‌ضمانی شول تالاغان‌بیرنلڭ خلقینه توشه‌ر هم‌شولاردان خبر آلنور» دیوب امر تاراتقان. بو اشنڭ بولوی حاجی اوچون همده مأمورلر اوچون فائده‌لی یاخشی بولسه‌لارده خلق اوچون بیك اوڭایسز بولغانغه کوره موندی اشلر آنگ برده اوچرامیلار.

بویول، بارلغی حفظ صحت جهتندن بیك اوڭایسز؛ چونکه‌بونده هیچ براورنگ کارانتین صاقلامیلار، لکن موندن قوتلونڭ چاره‌سینی تابالار.

بو یولده یوروركه - سمرقنددن پشاورگه مڭ بیش‌یوز چاقرم آطلانوب بارورغه طوغری کیلوب پشاوردان بومبایغه قدر تیمر یول بارادر.

روسیه اچندگی مسلمانلار حجازغه دیڭگز یولی بله‌ن‌گنه بارالار. اما دیڭگز یولندن‌باشقه مکه‌گه بارور اوچون بر نیچه قوری یول بله‌ن: عصیردن، نجددن، یمندن‌هم دمشقدن‌کیتوب بولا. هر یلنی اداءحج وقتنگ سلطاندن نائب بولوب برکروان بله‌ن ترك پاشاسی بارا. پاشا معیتنگ مکه‌گه سلطان طرفندن یبه‌رلگان هدیه‌لر کوب بارغانغه کوره پاشا بارغان کروان یاننگ بر مقدار حفظه عسکرلری‌ده بارالار.

حج وقتی سنهٔ شمسیه بله‌ن حسابلانغانگ هر یل آلماشنوب کیله اما سنهٔ قمریه بله‌ن ذوالحجه آیینڭ اوننچی کوننگ باشلانا. سنهٔ قمریه هر یل سنهٔ شمسیه‌دن اون بر کون آلگ کیله‌گانلکدن اوطزاوچ یل اچنگ سنهٔ شمسیه‌نڭ هر آیلارنگ بر نیچه مرتبه بولوب اوته.

جای کونلرنگ حج قیلو قش کونلرنگ قیلوغه قاراغانگ حاجیلار اوچون اوڭایسزراق هم آغرراق بولا. چونکه حجازنڭ هواسی عموما اسیلکی قوتلی بولوب سیلزیه مقیاس حراره‌سی بله‌ن حسابلانغانگ جای کونی اوطز اوچ - اوطز دورت درجه‌گه ایروشه، اما قش کونلرنگ یگرمی‌بیش درجه‌گه قدر بولا. اما اوی اچلرنگ فرق بله‌ن فرق ایکی درجه آراسنگ بولوب حتی تونلرده‌ده

Из фондов Российской национальной библиотеки

چیگو اوچون آقچه‌لارینی تالاو اوچون گنه گاورلر طرفندن اویلاب چغارلغان بر اش دیوب قاریلار. کلا‌لارده یوروچیلرگه بیرلگان امتیازلار تقدیرنك آلاری طانغنك باشقاچه اویلیلار؛ آلار کارانتیننی تجسس اوچونگنه یاسالاده لکن آقچه توله‌ب قوتولوب بولا دیوب اویلیلار.

ابوسعاد آطاوی جك شیکللی اوك اوسملکسز چول گنه بولغانغه آنك وقت اوتکارو حاجیلر اوچون بیگره‌ك اوڭایسز. طعاملر بیك قیمت. لکن حاجیلر بوڭا تیز کونگه‌لر چونکه آلار حجازغه کرگاچ دن‌ده همه ییرده قیمه‌تچیلکلرگه اوچرارغه طوغری کیله‌در.

.II

حاجیلار واپوری کیلگاچ جده‌نك روحلانووی. — کیمه‌چیلرنك قووشولاری. — پاسازیرلرنی اوزلرینه مخصوص روشچه قبول ایتولری. — حاجیلردن کوچله‌ب آقچه آلولاری. — حاجیلارنی دلاللرگه تابشرو. — جده هم آنك مسجدلری وبازارلاری. — شهرنك نظافتینی قاراو هم اتلرنك بوکا خدمتی. — اورننك یتشمه‌وی، آشاملق اچملکنك قیمتلگی. — جده‌ده روس سفارتخانه‌سی.

واپور! واپور! واپور یاقنلاشدی! دیگان تاوشلار، دیگز اوستنلگی واپورنك تره‌کلرینك اوچلاریغنه کورونه باشلاغاچ اوق باشلانا.

نیندی واپور؟ قای یاقدان؟ نیندی حاجیلار کیله؟ دیوب بار اعتبارلارین صرف ایتوب کیله تورغان واپورجهتینه هر ملت خلقی یونه‌له‌لر هم شول سؤاللرنی حل قیلورغه طرشالار.

خلق تورلی یاقدان نظافت تفتیش قیلوناتورغان پریستانگه تابا آشغالار؛ حاجیلار توشه‌چك اورنغه جیولالار.

کیمه‌چیلر برره‌تکه تزلوب حاضرله‌نه‌لر هم هیچ برسی مخصوص خبرگه قدر اورنلارندن قوزغالا آلمیلار؛ بارلغی اوّلدن بره‌ریسی سفیر طرفندن یا که شونك‌غی بربای طرفندن یاللانوب قویلغان بولساغنه "لدان کیته آلا. اشاره قیلونا. همه‌سی جبردن گورت ایتوب کوره‌کلرینی قوزغاتالارده واپورغه تابا کیته‌لر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

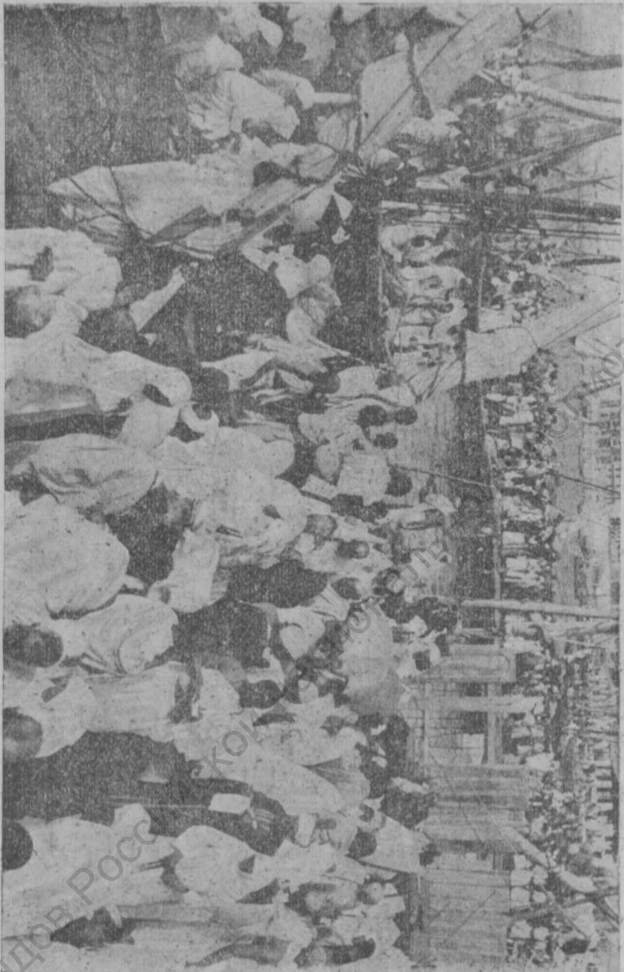

حاجیلارنڭ تیوهگه توشه تورغان یرلرستانی

مسلمانلار عموما کارانتیننی یاراتمیلار، آلار موڭا دشمان کوز بلهن قاریلار آلار تقدیرگه بیك اشانغانلقدان همه بو اشانولاری کوڭللرینه بیك نق سڭگانلکدن مونی تقدیرگه قارشی کیلو دیوب قاریلار. مسلمانلار، لوح المحفوظده یازلغان نرسهنی آدم قولی بلهن اوزگارتوب بولمی ؛ کمگه قایده ئولهرگه کمگه نی کوررگه یازلغان بولسه شونی کورمی قالمی دیلر شوڭا کوره مسلمانلار کارانتین بلهن ماتاشونی تقدیر خداغه قارشی کیلو دیوب اویلیلار. کارانتین یاساونی آلار، مسلمانلارغه قارشی کیلور اوچون آلارنڭ یوللارینهسد

جده یانننده ایکی اورنده مرجانلر اوطراوی بولوب قالغان صای اورنلار بولغانغه کوره کیمه‌چیلر قای‌وقتده، بربرسندن اوزوب ئلك ییته‌ر اوچون آشغوب بارغانده شول‌مرجانلکرگه‌اوچریلارده‌اوطروب قالالر. شوندن‌قوتلورغه هم‌آلدن کیتکان کونداشلرینی (رقیبلرینی) قووب ییته‌رگه بار کوچلری بـله‌ن طروشالار. قووشوچیلر آراسنده طاوش، قچقرش، سوگش کوته‌رله هر کیمه‌ده‌گی آلتی ییدی عرب هم‌قاپ قارا زنجیلر بتونله‌ی تیرگه باطب کوبکله‌نوب بته‌لر.

واپوردن نظافت‌تیکشرلوب بتکانـگه علامت‌بولغان‌ساری علم‌توشورلگاچ کیمه‌چیلر همه یاقدن واپورغه یاقنلاشالارده طارتوب صوزوب یولقغالی یولقغالی اوز کیمه‌لرینه آلوب بارالار.

قاپ قارا عرب کیله‌ده آپ آق‌صاقاللی حاجینڭ صاقالینـه یابشوب ای عزیز آقساقال کیل مینم کیمه‌مه دیوب تارتقالاب کیته‌لر.

قارت حاجی‌ده بوتعظیمگه بیك شادبولوب شول تارتقان یاقغه کیته. کیتمی حالی‌ده یوق آنڭ صاقالندان تارتوب آلوب کیتکان بولا.

بو وقتده حاجیلارنی ایبده‌شن ایبده‌شندن دوستنی دوستندن آیروب کیته‌گنه بیره‌لر، برده آلاردن تله‌مه‌ولرینه‌ده قاراميلار، رضالقلارینی توگللکارینی‌ده کوتوب طورميلار.

کیمه‌لری طولغانلاری واپوردان آیرلوب کیتکاچ ئه‌لله نیچه وقتدن بیرلی بوشقه کوتکان ایکنچی کیمه‌چیلر شول اورنغه کیله‌لرده اختیاری هم‌غیر اختیاری روشچه تاغن تارتقالاب اوزلرینه اوطروچیلار آلالار.

چیتکه کیتکان کیمه‌لرده حاجیلرنی جیرله‌و باشلانا: واپوردان آیرلغاچ ده کشی باشینه بیشه‌رغروش آلالار، آندن بر آز کیتکاچ ینه جیوب آلالار. دیگـگز اوستنده تارتقالاشر حال‌یوق حاجیلار صوراغانلارینی بیره بارالار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

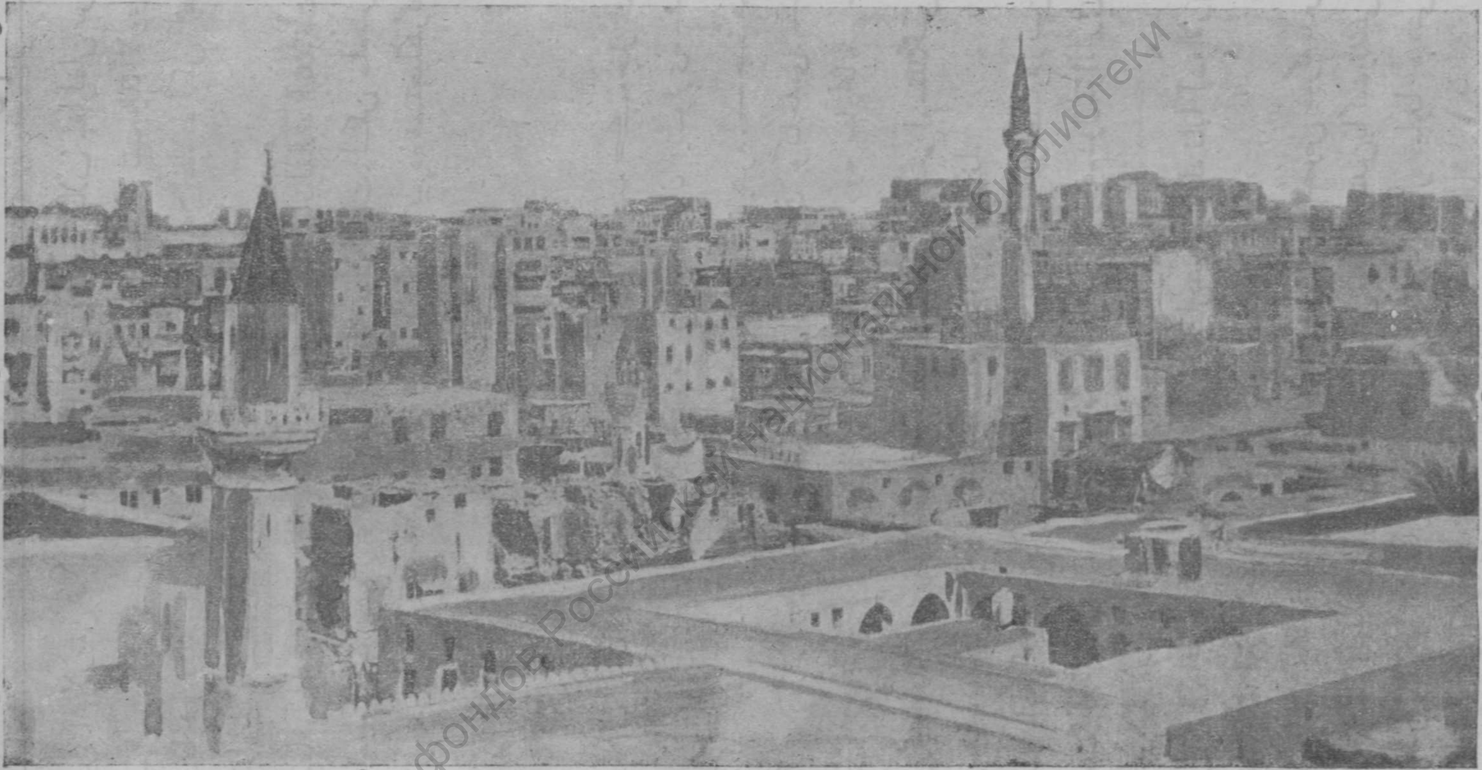

جده‌نڭ عمومی کورنشی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اما تاغی بر آز کیتکاچ تاغن شولای صوراب بولماسه قورقتوب جیوب آلالار. بوندی‌جبرلر بیگره کده حاجیلار قایتقان‌وقتده، کونسولخانه‌دن یراق کیتوب عرض قیلورغه کشی‌تابلماغان وقتده کوب‌بولا.

جده‌ده حاجیلارنی بوشاتوراوچون ایکی پریستان‌بار. بریسی‌حاجیلارنڭ اوزلرینی توشوره تورغان ایکنچیسی آلارنڭ نرسه‌لرینی بوشاتا تورغان. نرسه بوشاتقانده، حاجیلر اوزلری نرسه‌لری یاننده‌بولمیلار. شونسی‌عجب‌که شوندی طغزلقده هم‌شوندی بلمه‌گان بیرده حاجیلارنڭ نرسه‌لری اوغرلانو هم یوغالو بیك آز بولا.

پلاتفورماده‌غی‌اورنده خلق شول قدر کوب بولاکه هیچ طغزلقغه چدار حال‌بولمی‌هر کشی باشینه‌اونارغروش توله‌ب‌کره‌سی بولسه‌ده خلق آکا موکا قاراماسدان تایاق بله‌ن قیناغانغه اعتبارقیلماسدان‌طغلاغنه بیره‌لر. پریستان عموما بیك کچکنه، بیگره‌کده ایکی‌اوچ واپور برگه کیلسه هیچ ممکن‌ده توگل.

واپوردن توشکاچ حاجیلرنی دلیالر آلوب کیته‌لر. دلیللر شریف مکه طرفندن‌هر یاقدان کیلگان حاجیلارغه اوزلرینه‌مخصوص تعیین ایتولگان‌بولالر.

— سین قایدان؟

— اندیجاندان.

— آلایسه‌کیل بیری دیوب دلاللار آراسندن‌شول‌یاق‌خلقینه مخصوص دلیللردن برسی‌چغاده یول بلمه‌گان حاجینی‌اوز یاغندان کیلگان‌حاجیلر یانینه‌آلوب‌کیته.

ایڭ اسسی وقتلارده حاجیلارنڭ ایڭ‌کوب جیولغان‌وقتلارنده حج آیلرنده تقریبا بر آی مقدم باشلانوب جده‌ده اویله‌رده اورن تابولمی باشلی بتون اوراملار تورلی قاسش بویره‌لردن تورلی چوپره‌کاردن یاصالغان ویابولغان صالاشلار بله‌ن‌طولالار. بتون‌جده‌طاوشلانا، بتون‌شهر جانلانا. بتون‌اش‌نڭ‌باشی بتون روملانونڭ کوز توشه‌ر بیری بیگره‌ك‌بازارده‌بولا. کیبتلر آوروپا اصولنده

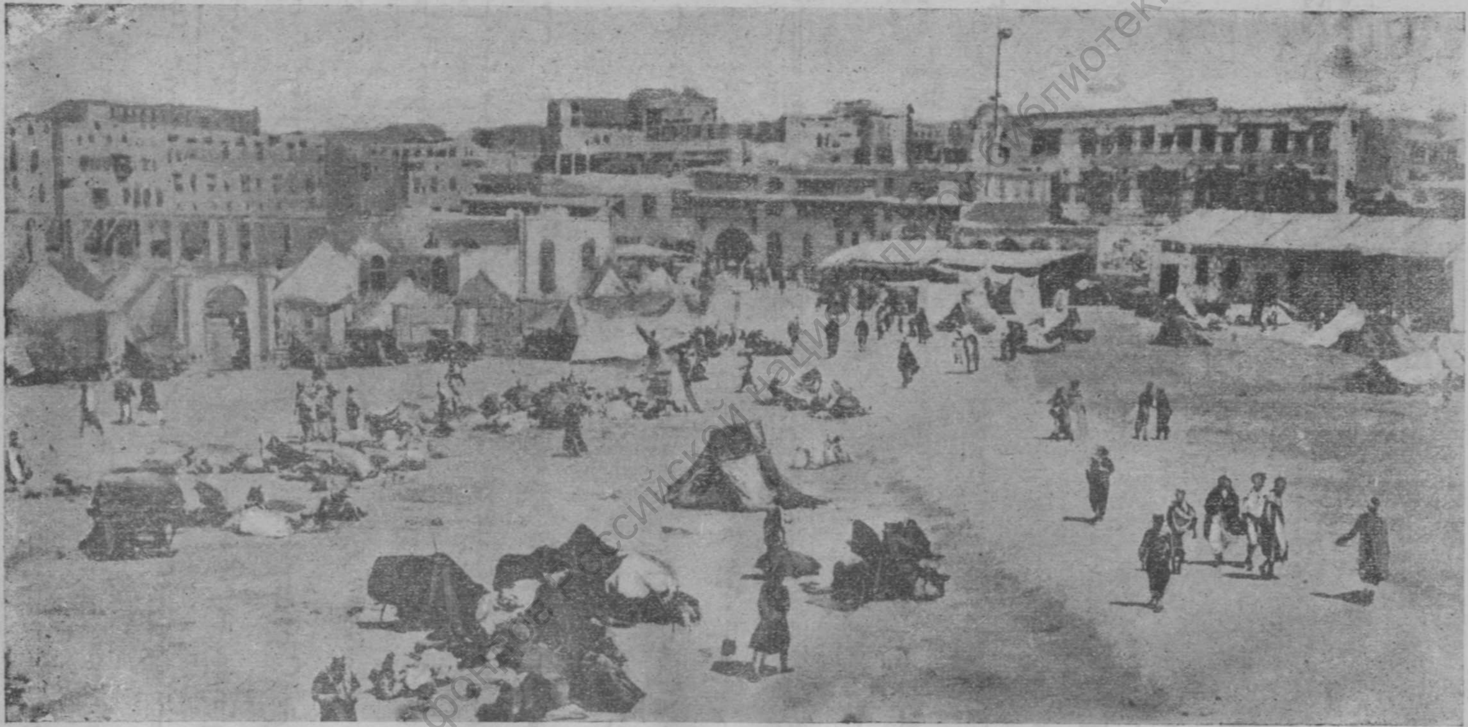

جده نڭ میدانلارندن برسی.

Из фондов российской национальной библиотеки

اورامالارنڭ همه‌يرلرنده قهوه‌خانه‌لر بولوب مهابت‌قيافتلى بدويلر هر وقت اسكاميه‌ده بولالر. كسه‌لرنده برنيچه‌تين آقچه‌سى بولسه بتون‌كون بويى شول‌قهوه خانه‌دن چقماسداى بولوب طورالار؛ شوندوق سويه‌ك صوغوب اويناوچى قمار بازلار اوسته‌ل يانندن بردە طورمينچه اويناب اوطرالار.

جده اوراى.

توزولگان بولسه‌ده کوبره‌گی عرب اصولنڭ آلدی توشورله تورغان هم ایڭنلا ارطروب صاتولاتورغانلاردر. بازارلارنڭ توبه‌لری تاقتا بله‌ن یابلغان بولوب اسسی کونلرده قویاشنڭ قزوندان صاقلانور اوچون بیك اوڭای بولادر. ایکنچی یاقدان هیچ بر طرفدان جیل بولماوی، ایری ایری چبنلرنڭ کوب بولووی همده اوزینه مخصوص بر ایس بله‌ن طنچسزلان بولوی آوروپالیلرنڭ کوبیسی اوچون چدارلق بولمیدر. فقط قای برلرینه شرق عادتلرینڭ اوزینه بر تورلی بولوی یاخشی ده کورنه‌در.

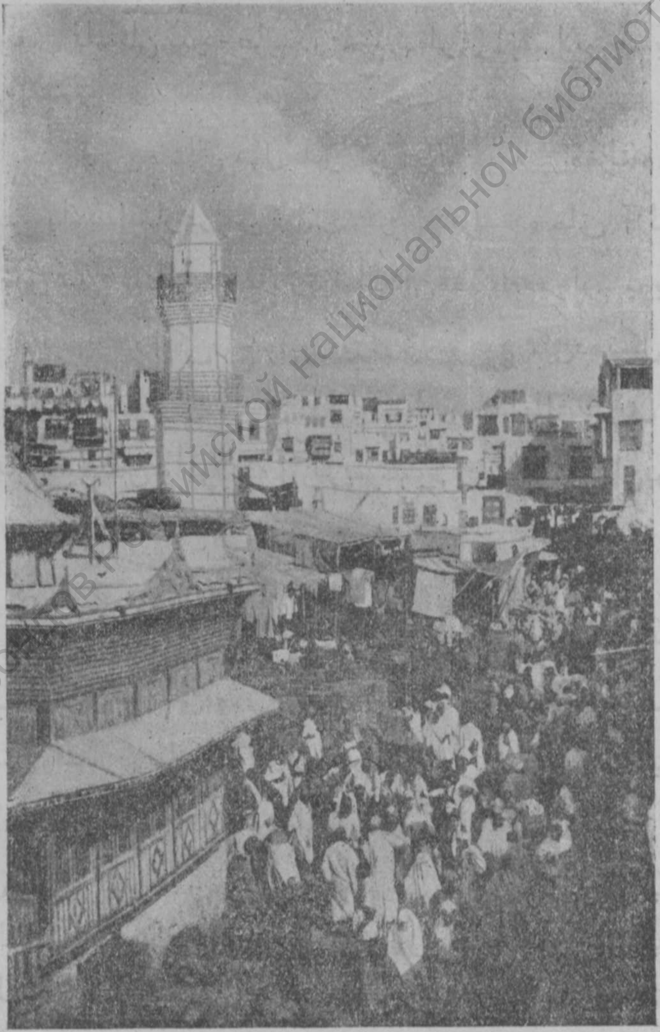

جده بازاری

Из фондов Российской национальной библиотеки

امایاقن کیلگاچ بتونلەی منظرە کورنە: کیلشسزلکلری هم دە تیگزسزلکلری بولارنی توزەتدرو کیرەك ایکانن کوزگەتورتوب ئەیتوب طورالار. لکن قویاشنك اورنی کیچکە آوشقاچ اسیسی بتوب کولەگەلر توشەباشلاب بواویلاردەگی بویاولار کورینە باشلاغاچ منظرەلر بتونلەی آلماشا حتی قاراب طویماساق ماتورتوسکە کردلر. همە اوینك آلدینە جتمە شیکللی ایتوب آغاچدان ماتورلاب اشلەنگان بالاخانەلار یاصالغان. لکن اوینك همە تەرەزەلری یابلغان بولالار. حج وقتنك اورامالار جانلانا، لکن اویلر هیچ قدرەاوزلرینك قیافتلرینی آلماشترمیلار. تەرەزەلر آچلسەلاردە حاجیلاردان باشقە هیچ کم کورنمی، چونکە ایرلر همەسی اشدە یاکە خدمتك بولالار اما خاتونلار ایسە هیچ برسی کورنمی قاچقان بولالار چونکە آلارغە شریعت بوینچە شولای یورورگە امر قیلونغاندر.

جدە مسجدلرینك منارەلری بیك بیوك بولماسالاردە بیك ماتور اشلەنگان همدە اویلر بردە قابلاماغانغە دیگز اوستندن ئالە قایدان ئیك ئلوك کوزگە چاغلالار. بومنارەلرغایت الوغسماق، ماتور بولوب طورغانلقلاری بلەن گویاکە هر دائم کوککە قاراب «لا اله الا الله محمد رسول الله» کلمەسینی عرش اعلاغە آشروب طورماقدەدرلار هم مؤذنلاری دە بیش وقت نماز اوچون شونك منوب اذان ایتکان چاقلارندە کوکلارنی ئالە نیندی عالی اویلارغە باطرالار. خصوصا حجاز مؤذنلرینك تونگی اذانلاری ساعت دورتلرگە قدر تارتلوب ایرکسز راحتلەنوب طنگلاب تورورغە مجبور ایتەلر. آلار اوزلرینك ماتور طاوشلاری بلەن اهل اسلامنی خلاق عالم نك حضورینە عبادتکە چاقرالار. بولارنك طاوشلارن طنگلاب طورغاندە قاراکغی قابلاغان کوك یوزندەیالتراب طورغان یولدوزلارغە کوزك توشسە اختیارسز ئالە نیندی اویلارغە توشەسك بتون دینی حسلرك اویغانالار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اورامالارده (تویه‌لر) بتون کتولری بله‌ن تزلشوب یانقان بولالار همه آللارینه قویلغان صولیغه اوزون موینلارینی الوغسماق صوزوب صوزوب کوشه‌ب یاتالار.

جده‌نڭ عمارتلری (اویلری) مکه‌نکی شیکللی اوك صاف عرب اصولنده طازا، زور لکن کیلوشسز اشله‌نگان بولوب ایکیشه‌ر اوچه‌ر قاتلیلاری‌ده اوچریدر، دیڭگز اوستندن قارا‌غانده بو اویلر قویاشقه قارشی طوروب کوز چاغلدرا تورغان آپپاق کیسه‌کلر کبك کورنه‌لر.

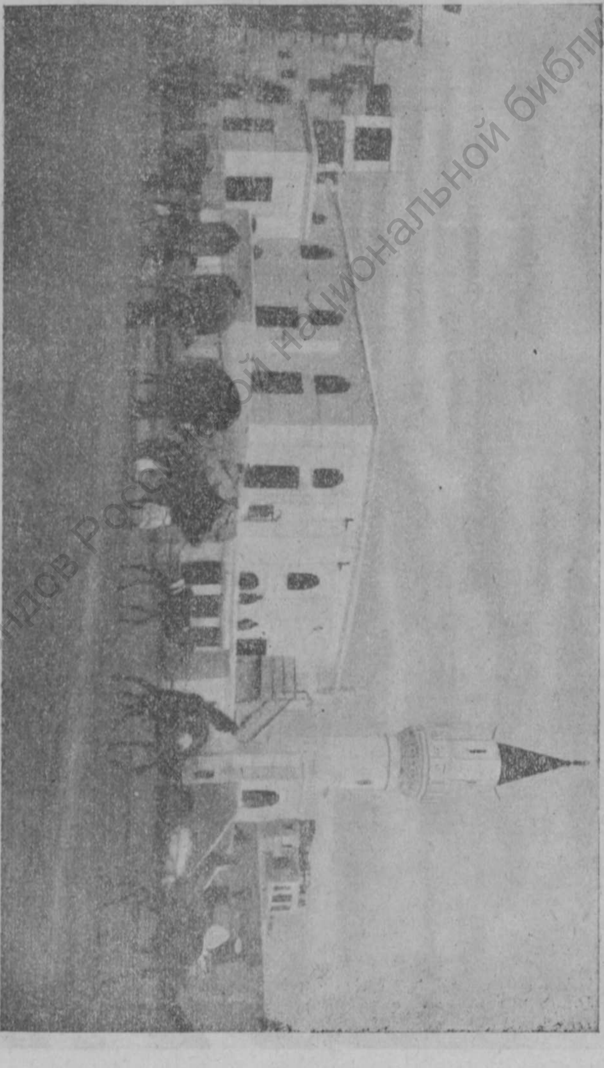

جده مسجدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

نظافت جهتندن قاراغانده جده شهرینه آوروپالیلار نظری بلهن قاراغانده خصوصا حاجیلار جیولغان وقتده نظافت مفتشلری بیك نققه تفتیش قیلسالارده نیقدر نظافتکه رعایه قیلسالارده بیك پاك دیوب ئه‌یتوب بتروب بولمی . جده‌ده تنظیف اشینی کوبره‌گی اتلر ایفا قیلسه‌لارده (تاشلانغان آش صونی کیمرسه‌لرده) بر نی قدر آدملرده یاللانوب قویلغاندر. ایرته بلهن بتون جده‌ده برایکی آربا دیورلك آربا بلهن چوب جیوب یوروچیلر کورنه . آلارغه بولسه بتون جده اتلری کوته‌رلوب قارشی کیله‌لر هم آلارنی کوروبله‌ن اوروب قالالار. آلارنك بولای اوروب قالورغه حقلاری‌ده بار چونکه اول چوب جیوچیلار خواجه‌لری طویدرماغان اتلرنك نصیبه‌لرینی تویه‌ب آلوب کیته‌لر. موندن باشقه جده‌ده اتلر اوچون طورموش اوڭایسزلغی بازارغه کیلگان تویه‌لر وباشقه‌لر آیاق آستنده قالوب ایزلو احتمالی گنه چونکه آنده آربا بیك سیره‌ك کورینه کورنسه‌ده اول آربانك آلندن آرتندان عرب بالالاری اورام طوطروب تماشاقیلوب بارالار. عرب بالالاری کوب یی‌رده بولسه اتهیچ بر ره‌وشچه قاچه‌یچه طورا آلمی. چونکه نی اوچوندر عرب بالالاری عموما اتکه اوچ بولالار . یوقلاغان اتکه طاش آتوب شگشتوب هم شول شگشودن لذت آلماغان عرب بالاسن هیچ کوروب بولمی. استانبولده بولسه موندی رنجتو اوچون زورراقلاری بالالارنی طیالار اماجده‌ده بولسه موڭا اعتبار قیلوچی ده‌یوق.

مکه‌گه کیته‌ر وقت یتکانچه جده‌ده قالوب طوروچی حاجیلار اوچون جده‌ده طورو بیك چیتن بولا . حاجیلار طورا طورغان اورنلار- اویلر نظافت وحفظ صحت قاعده‌لرینه بتونله‌ی خلاف بولا. تارغنه بیك بیوك باصقچلاردان منوب توشوب یورورگه، بیك بلچراق ممده بیك کوب کشی طولغان بولمه‌لرده طورورغه طوری کیله. اول بولمه‌لرده طورغانده‌ده صاف هوانك یوقلغی همده کوڭل آچار نرسه بولماغانغه قایغروب اوطرالار ، کاریدورلارده یورونه‌لر همه‌سی حاجیلارنك طورموشلارینه بایتاق تأثیر ایتکانن کورگه‌زه. مکه‌ده بولسه آنده‌ده موندان کوب آرتق توگل .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

عرب بالالاری

Из фондов Российской национальной библиотеки

فقط شونسی بارمکه‌ده‌صاف‌صو تله‌گانچی تابوب بولا ، اماجده‌ده ایسه‌آنی تابوی بیك مشكل. جده‌ده صونی یغموردان جیوب قالالاریا كه شهردن‌طشقاری یبردن چوقورلاردان آلالار هم آنی کیتروب صاتالار چیتدن کیترلگان صو بولسه طوزلی بولوب چیت ییردن‌کیلوچیلر بیك صوصاغانلقدان‌غنه‌اچه‌آلالار. بر وقتلارده جده‌گه وادا پراۋود بله‌ن صو کیترو اصولنی چغارغان بولسه‌لارده وادا پراوودنی بدویلر بیك تیز بوزدیلار. چونكه آلار اوچون‌صو آلوب کیلوب صاتوفائده‌لی کورندی . جده خلقی ایسه آلاراوچون‌ده حاجیلارنڭ فانتاندن باروب اچوب بوشلی فائده‌لنولرینه قاراغانده اوزلرندن قیمت بهاغه آلوب صو اچولری فائده‌دن حسابلانادر.

طهارت اوچون صونی شهر اچنده‌گی قویولاردان‌آلالار. آنی هرقمغانن (حبشی خاتونلاری کراسیندن آرچلغان قالای صاوتلارغه صالوب ایکیشه‌ر تیندن صاتوب یوریلر) ایکی تیندن آلوب طهارت آلالار. لکن بو صو اچه‌رلك بولمی بیك آچی بولا.

آوروپالیلار هم کونسوللار صونی واپورلاردان یاکه ابوسعاد آطاوندن ۱۹۰۶نچی یلده قویلغان ماشینا واسطه‌سی بله‌ن چیستارتلغان صونی کیلترته‌لر.

حج موسمی جای کونلرینه طوغری کیلگانده حاجیلار بیك چوللیلر. اول چاغنده صوییتکروب بولماغاچ همده کیلگان صونڭ‌ده ته‌می بیك‌ناچار بولغانغه حاجیلارقاربوز هم‌قاونغه یابشالار. قاربوز قاون اول چاغنده‌دانه‌سی قرق تین آلتمش تین بولا(*) قابوزلارمونده‌ی قیمت بولغانغه‌آلارنی آلـو کوب کشی‌گه میسر بولمی. فقیرلر پشمه‌گان قاربوزبله‌ن قناعتله‌نه‌لر. پشمه‌گان قاربوزلارنی لیموندن بیك آزغنه زوربولسه‌ده ۳ — ۵ تین‌گه صاتوب یوریلر. مونده‌ی پشمه‌گان ییمشلر یاخشی آش کورمه‌گان حاجیلارنڭ صحتلرینه ضرر

(*) مکه‌ده ایسه قاربوز وقاون ۲۰ — ۳۰ تین بولا همده آنده همه یه‌شلچه‌لرنی مکه‌دن‌ایکی کونلك ییردن طائفدن کیتره‌لر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قیو ياننده زنجيه لر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایتمی قالمیلار. ایکمك جده‌ده هند اونندن حاضرله‌نگانی آرزان بولسه‌ده بیك
ته‌مسز بولغانغه حاجیلارنی قناعتله‌ندروب بتره آلمی.

اما روس اونندن پشرلگان کومه‌چلر بر آز یاخشیراق بولسه‌ده بیك
قیمتلگی جهتندن (بر کیسه‌گی سیکز تین) همده پشروچیلرنڭ یاخشی پشره
آلماغانلقلارندن حاجیلار بیك کوب بولغانغه ییتمی‌ده قناعت‌ده ایتدره
آلمی. صارق ایتی ایسه جده‌ده حج آلنلارنده قاداغی یگرمی بیش تینگه‌قدر
کوته‌رله.

روسیه‌دن کیلگان حاجیلارنڭ حقوقینی صاقلار اوچون جده‌ده قونسولخانه
بولوب جبر کورگان حاجیلار شونده مراجعت قیلوب حمایه‌سینه صیینالار.

III.

چیتدن کیلگان حاجیلار جده‌گه توشکاچ‌ده تیز ره‌ك مکه‌گه کیته‌رگه آشغالار
هم کیلوب توشولری بله‌ن کعبة الله‌غه یوزلرینی سوررگه هم شول مقدس بیت الله‌نی
کوررگه آشغوب تویه ازله‌رگه کروشه‌لر. بر یاقدان آلار مقدس بیت الله‌نی
کوررگه ایکنچی یاقدان جده‌نڭ هواسینه قاراغانده مکهٔ مکرمه‌نڭ هواسی
یاخشیلغی همده آنده طورموش آرزانلغی آلارنی آنده تارتادر. جده بله‌ن مکه
آراسی سیکسان طوقسان چاقرم یا که عادی تویه‌ده ایکی کونلك اما هجینه
بله‌ن — تیز یوری تورغان تویه‌لرده بارغانده بر کونلك یوللر. هجینه‌ده بارو
بیك قیمت بولغانغه کوره حاجیلار عادی تویه‌لرده یوریلر. بارلغی عرفه
کونندن اوچ دورت کونگنه آلده‌راق یعنی صوڭغه قالوب کیلگان حاجیلارغنه
یاللیلار.

حج وقتینه قدر جده بله‌ن مدینه آراسنده تویه‌ده یورتکان اوچون عادتده ایکی
اوچ مجیدیه (مجیدیه ١ صوم ٦٠ تین) گنه آلالار. اما حج وقتی ییتکاچ بوندان ایکی

Из фондов Российской национальной библиотеки

جده‌ده روس قنسلخانه‌سی .

Из ... ой национальной библиотеки

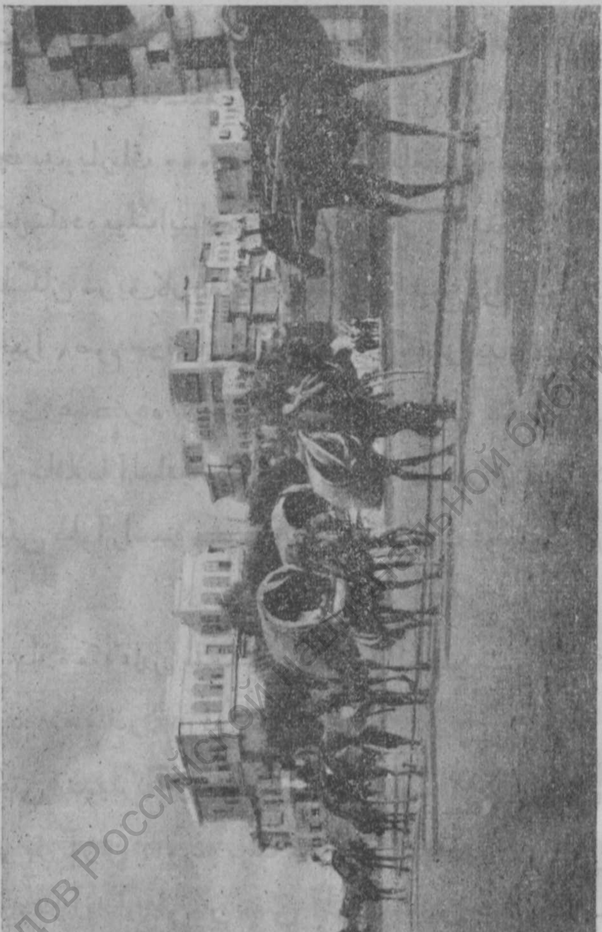

جده‌دن کاروان‌نڭ چیقووی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بدویلرنڭ هجومندن صاقلانو اوچون گرچه بوعسکرنڭ فائده‌سی بولسه‌ده همده کاروانغه بر آز جان کرتسه‌ده بدویلرنڭ کوبلگی آزلغینه قارابقنه بولارغه طایانورغه ممکن. چونکه آزغنه مقدارده بدویلر چقسه‌لر یاکه برنیچه کشیدن عبارت کچکنه قبیله‌گنه هجوم قیلسه اول وقتده صاقلانوب بولا. اما اگر برنیچه قبیله برگه‌جیولوب هجوم قیلسه‌لار اول وقتده کاروانی اوزانوب بارغان عسکرگه‌گنه

الوش اوچ الوش کوته‌ره‌لر. موندن ماعدا بها حاجیلارنـڭ قای یاقدان همه قایسی مملکتدن کیلـکان بولوینه قاراب‌ده آلماشا. اگر حاجی کوچلیره‌ك مملکت کشیسی همه اول مملـکتنڭ قونسولی نفوذلیره‌ك بولسه اول یاق حاجیلارندن باشقه‌لارغه قاراغانده آزراق آلالار. روسیه حاجیلارندان ئه‌لیگه قدر بوته‌نلرگه قاراغانده آزراق آلا کیله‌لر ایدی. لـکن اما بولای بهانی کوته‌رو باری بر تویه ایه‌سینه فائده‌نی آرتدرمی بلکه آچ کوزلی دلاللرنڭ کسه‌لرینی گنه قالنایقالار.
تویه یالـلاغانده دلاللر بونی بر ده کوزدن ییبه‌رمیلر.

یولده بارغانده حاجیلار یه ایکی کشیگه بر تویه یالـلاب ایکه‌و آطلانوب بارالار یایسه شدوفلرده چیته‌ن کارزینکه‌لرگه اوطروب بارالار.

حاجیلار یولده یورگانده تویه ایلتوچی بدوی بله‌ن بیك یومشاق معامله ایته‌رگه هم آثار هدیه‌لر بیروب صیلاب کوڭلن تابارغه مجبور بولالار. چونکه اگر کوڭلن تابماسه‌لار اشنڭ آخری بیك اوك ماقتانورلق بولماوی احتمالی ده بیك قریب.

چونکه آلار بوحاجی بوایزگی یولغه بارا دیوب کوب تیکشروب طورمیلار نادان بدوی طوتاده یه بر اوڭای کیلـگانده یغوب توشوره، یه‌طالی یایسه قای برچاقده قورقتوب آقچه‌سینی آلا یاخود اوتروب تاشلاب ده کیته‌لر. حتی آلارنڭ حاجیلارنڭ بیلباولارینه به‌یله‌گان آقچه‌لارینی کیسوب آلورغه مخصوص پچاقلاری بولوب همیشه یانلارنده یوروته‌لر.

صحراده بدویلرنڭ هجومندن صاقلار اوچون کروان یاننده برنی قدر صالداتدن عبارت صاقچیلارده بولا. آلار بر مرحله‌دن ایکنچی مرحله‌گه قدر اوزاتوب آندان ایکنچیلر کروانی صاقلاب کیته هم شولای ایتوب بدویلر طالاماسونلار دیوب عسکر بله‌ن کاروانی صاقلاب اوتکاره‌لر.

مصردن کیترلگان آشلق مصردن کیله تورغان محمل شریف برابرنك کیله. محمل شریفده کعبة الله اوچون کسوه آلوب کیلونگانگه کوره بیك طنطنه‌لی قبول ایتوله هم عموما بیك ماتور روشده اوتکازله. محمل‌ده مصردن کیلگان ۲۰۰-۳۰۰ کشیدن عبارت آتلی صالداتلار هم بر نیچه طوب بولا. جده‌گی فورتدان طوب آتلغاچ‌ده محملنی پالاسلار بلەن بیزەلگان کیمه‌لر بلەن قارشی آلالار. هم بونلرغه شوندا‌غی عسکر ده قاتوشا. بو کاروانده کسوه‌نی ایکی تویه اوستینه یوکله‌ب مکه‌گه تابا یونه‌لوب شهر بوینچه غایت مطنطن روشچه کیته‌لر. عسکرلر همه‌سی صالداتلار آراسندان ایك ماتور هم صنی صفتی کیلشلیلردن جیولغان عسکر بولوب همه‌سی احرام باغلاب (آق کیوملر کیونوب) قلچلار ملطقلار تاغوب یاخشی آطلارغه آطلانوب کیته‌لر. بولارنك بوقیافتلری اوزینه بر تورلی ماتورلق بیره هم عموما کاروانغه بر رنك بیره.

محمل شریف هم باشقه کاروان جده‌دن ایرته بلەن ایرتوك چغوب مکه‌گه تابا بی‌حساب کوب کشی بربر آرتلی تزلوب صوزلوب کیته‌لر. شهر قابقاسندن ایرته‌دن باشلاب ساعت ۸-۹غه قدر چغوچی برده اوزلمی بارلغی ۸-۹دن صوك جده پالیتسه‌سی‌غنه یولده بدویلرنك تالاوندن قورقوب چغودن منع ایته. بوروشچه کاروانك صحراده تزلوب کیتوی ایس کیته‌رگچ ماتور بولوب ئه‌لله‌نیندی شاعرانه بر منظره‌نی کوز آلدینه کیتره‌در. تویه‌لرنك ماتور پالاسلار بلەن بیزه‌لگان کوپی بارولاری شدوفلرنی طولقه ون شیکللی قیملداتولاری بتون منظره‌گه ایکنچی بر ماتورلق بیره‌در.

خاتونلاردان حج وقتنده بارلغی جاوالیلر هم مصرلیلارغنه یابنمیلار همك هندوسی خاتونلاریك بیك آزغنه بورکه‌نه‌لرگنه. جاوالیلر اویلرنك وقتك هیچ یابنمیلار هم بورکه‌نمیلر. اما مصرلیلار ایسه مصرده وقتلرنك شهرلرده همه‌سی تورنوب یوریلر. بارلغی قریه‌لرده‌گنه یوزلرینی یابمیچه یوروچیدار اوچریلار،

Из фондов Российской национальной библиотеки

طایانووی بیك چیتون بولا . چونکه کاروان بر جیرگه جیولوب بارمی بلکه بر بر آرتلی تزلوب بر نیچه چاقرمغه قدر صوزلغان بولا. موندی هجوملر قای چاغنك بتون کاروانني تلف ایتوب تاشلیلار . مثلا ۱۹۰٤ نچی یل ۳۱ مارتنده‌غی رهیتر تیلیغرامی بوینچه بدویلرنك ٤۰۰۰ حاجینی تالاغانلقلاری خبر بیروله.

بدویلر حکومتکه‌ده بیك ایساری کیتمی. بوکار دلیلده آلارنك ۱۹۰۵ نچی یلده مصردن کیلگان شریف کاروانني مدینه بلن ینبوع آراسنده توتوب ۱۵۰۰۰ لیرای عثمانی (لیرا ۸ صوم ۵۳ تین) توله‌گاچکنه یبه‌رگانلر ایدی. مصر کاروانننده یاخشی اوق قنه کوب عسکرده بار ایدی همده یانلرنده طوبلارده بار ایدی آلایده بدویلردن ساقلانا آلمادیلار. چونکه آلارنك عددلری ۵۰۰۰ کشیگه بالغ بولوب کاروان ایکی طاو آراسینه کرگاچ اوته‌رگه ایك اوکایسز اورنك هجوم ایتکانلر ایدی.

۱۹۰۸ نچی یلده مکه بلن مدینه آراسنده صالونغان تیمر یولنك بدویلر طرفندن بوزلوی‌ده حقیقتدر.

ترکیه حکومتی بدویلرگه کوب یاخشیلقلار قیلا ـ آلارنك کوکان‌ده تابارغه طرشا، آلارغه هر یل آزق آلورغه بیك کوبکنه آقچه‌ده بیه‌ره (لکن بدویلر صحرا بزگه عائد، بز آنداں اوتکان دقنی آلورغه تیوش دیوب اعتقاد قیلوب هم شوکا اسناد قیلوب معامله قیلالار). ایکنچی طرفدن ترکیه حکومتی بیك کوب آقچه بیه‌رسه‌ده بو آقچه‌لار بدویلارگه باروب بیتکانچه حکومت رجالی کسه‌سینه طولوب قالا ایدی‌ده شوندن آرتقانی غنه بدویلارگه بارا ایدی. ایسکی اداره وقتنك شولای ایدی. اینندی یاکا اداره وقتنده بلکه موندی اشلرگه سد چیگلور دیوب کوتوله.

مصر اداره‌سندن‌ده هر یل ایکی کاراب آشاق کیترله لکن بوده شولای اوق مرکز اداره‌دن یراق تحت نظارتدن آرنده بولغان ترك مأمورلاری کسه‌سنه طولا ایدی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

عربستان خاتون‌قزی مانورلق جهتندن بولاردان کوب توبه‌ن طورا، بارلغی آلار کوزلرینك بیك مانورلغی بله‌ن گنه آیرلالار. شونك اوچونده عربلر اسلام عرفینه خلاف بولسه‌ده کوب وقتده مصر خاتونلاری اوتکانده کوزلاری بله‌نگنه قاراب اوستینه حتی تعجب اظهار قیلوب اوز آرا سویله‌شوبده قالالار.

عربلر عموما چیتدن کیلگان مسلمانلار آلدنده اوزلرینی تقوا کورسه‌تورگه طرشسالارده واقعده متعصب خلق توگل. آلار بارلغی اوزلرینه فائده کیله‌چك اورنلرغنه تعصب قیلالار. مثلا ١٨٩٤نچی یلده اینگلیز قونسولینی مکه‌گه دیزینفیکسیه اوچون بولمه کیترگاچ اوترگانلر(*) ایدی. لکن بو اوترو آلارنك دین نقطهٔ نظرندن قاراب توگل بلکه اقتصاد نقطه‌سندن ایدی. چونکه آلار آراسنده شونده کرتوب خاتونلارنی چیشندروب یاندرالار ایمش دیگان خبر تاراتدیلار. مونده اگر چنلابده خاتونلارنی چیشندره باشلاسالار، چیتدن کیلگان حاجیلر آزایاچاق هم بایتاق فائده قولدان کیته‌چك دیوب اویلاب ایدی.

اما خاتونلارنك آچق یوروینه عربلر اول قدر تعصب بله‌ن قارامیلار. آلارده خاتونلار مصر خاتونلاری کبك اوك آچق بولماسالارده توروکلرنکینه قاراغانده بایتاق ایرکن یوریلر. عربلر ایسه چیتدن کیلگان خاتونلارغه بیك ایسلری کیتوب قارامیلار. بارلغی مصر خاتونلارینك مانورلقلارینی غنه اقرار قیلمی اوته آلمیلار.

جاوا خاتون‌قزی آلای بوزلری مانورلقلاری بله‌ن بیك آیرلماسالارده کچکنه زیفا بویلاری؛ کوڭللی ماتور یوروشلری بله‌ن همه‌سندن آلده توروچیلاری کوب اوچریلار. آلارنك قیلانشلاری طوروش یوروشلری ئیڭ ئلك کورگاچده حاضرگنه اورماندان چقغان قویان شیکللی ئاله نیندی یاتسنغان کبك ئاله‌نیدن قورقغان کبك اوزلرینك یرلرنده‌گی ماتور باقچه‌لقلارنی هم آندن یاڭی غنه دنیاغه چقغانلقلارینی ایسکه توشوره‌لر.

*) اینگلیز قونسولینی شهرنك چیتنده آو آولاب یورگانده اوترگانگه شونده برگه بولغان روس قونسولی براندنیده جراحتله‌گانلر ایدی.

Из фондов Российской государственной библиотеки

بدوی شیخی.

اما صارت خاتونلاری، فارس هم تورك خاتونلاری بتونلەی چورنالوب ایرلردن قورقوب طورالار، بیگرەكدە آوروپالیلاردن یەشرنەلر. اما مصر خاتونلاری ایسە قاشلارین اوینەتقالاب قویوچیلاری‌دە اوچری. مصر خاتونلاری آراسندە آل، قزل آلما كبك بیتلی رومالیلارنقی كبك ماتور بورونلی زور قارا كوزلی بیك چیبەر خاتونلار كوب اوچریلار. بولار طوم قارا چەچلار آراسندە كورنوب اوزینە آیرم بر ماتورلق تصویر ایتەلر.

صحرا بويينه صوزلوب كيته. كاروانده بارغانده قايسی‌لاری ايكه‌وی بر تويه‌گه آطلانوب قايسی‌لار يالغز وقاى بر تورليسی ايشه‌كلرگه واوگزلرگه آطلانوبده كيته‌لر. اما تويه يالالرغه قوتلری ييتمه‌گانلری جه‌يه‌و كيته‌لر. تويه‌نـك يوروشی بيك اچ پوشدرغچ بولغانغه همده طولقون شيكللی بيك سلكتكانگه كوره قاى‌بركشی يولده‌بارغانده مرض بحری‌بله‌ن‌ده آوروچيلار بولا.

جده بله‌ن مكه آراسنده ١١ مرحله بولوب ايكی‌اورتاده ديورلك بحرا اسملی بدويلر آولی‌بار. تويه‌ده باروچيلار بحراده طوقتاب كيچ قونالار. اما آشغچراق يوروچی حيوانلارداغيلار بحرادن براق توگل‌گنه حضراء اسملی آولده توقتيلار.

بحرا بدويلر آولی بولسه‌ده بايتاق قنه زور بولوب حاجيلار اوچون مخصوص بر نيچه تاش عمارتلری همده بدويلرنك اوزلری طورور اوچون همه حاجيلارغه اجاره‌گه بيرو اوچون اورام طولی تورلی چوپره‌كلردن، قامشلاردان قابلاب ياصاغان چاترلاری بار.

حاجيلار عمارتلردن براق كيتسه‌لر بدويلر تالار ديوب قورقوب شول تيره‌ده‌گنه اشلرينی كورگانگه كوره حاجيلار هر كون اوتكان وقتلارده آول بايتاق نظافتسز بولا.

عموما جده بله‌ن مكه آراسنده برگنه يول بولو سببلی همه خلقنك كاروانده چيتكه كيته‌رگه قورقوی، كاروانده آرتقـه قالو مشكللكری سببلی وبولار اوستينه يولده ئولگان حيوانلارنك ئوله‌كسه‌لری هم تورلی آشاملق تاشلانده‌قلارينك شول كويی قالدرلولاری، بولارنی بارلغی بوريلر قالانلرگنه قازارتقانلغی آرقاسنده يول بيك ديورلك شاخشی بولا.

حتی يولده آدم وفات بولسه آنی ده كوب اوزاقلاب ييرله‌ب طورورغه ممكن بولمی. تيز تيزگنه قبر قازيلارده بر آرشين ياآندن‌ده كيمره‌ك قازوب ييرله‌ب كروانده قالماسقه طرشوب كيته‌لر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

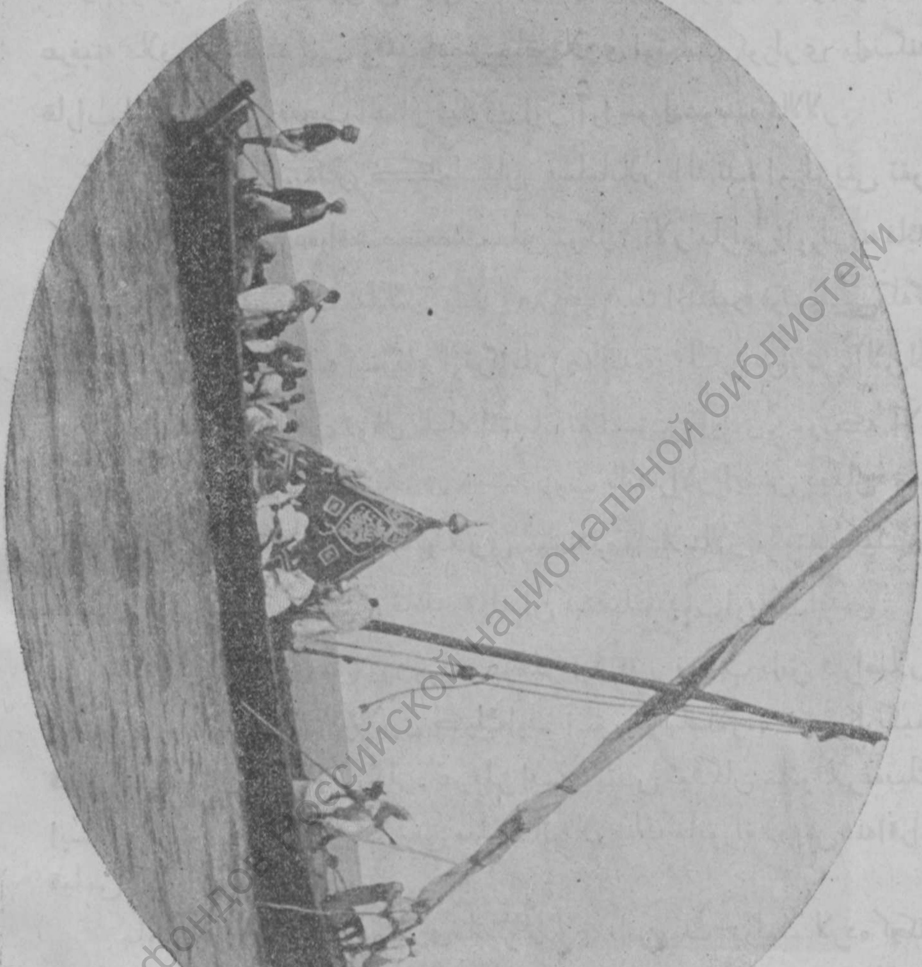

Из фондов Российской национальной библиотеки

مصر محمل شریفنی [جده گه کیترو].

کاروان الك چنغانده تورلی ملت خلقندن جیولوب تورلی تورلی بولکارگه
آیرلساده آقندن بر تورلیسی آلغه کیتو بر تورلیسی آرتقه قالو سببلی بو
ترتیب بوزولا همه ملتلردن قوشلوشالارده چوب چوار بولوب آژدها یلان شیکلی

مونده ییتکاچ حاجیلارنڭ کوڭللاری آچولا. آلارغه دیڭگز اوستنده ئلله قایان چیتدن گنه کورنگان ماتور خرما آغاچلاری مونده ئوز آللارینه کیله. عموما حضراده ئوسمالکار کوب بولغانغه مونده ییتکاچ حاجیلار ئوچون بتونله‌ی باشقه عالم بولوب کورونه حضراده آلارغه قوناق بولوا اوچون مهمانخانه‌لر شالاشلار هم کوڭل آچار اوچون قهوه خانه‌لار حاضردر.

عموما بو تیره‌ده صدقه چیله‌ر بیك کوب اوچریلار هم صدقه صوراغانلر جوده تکانچه صوریلار. بولارنڭ کوبسی بتونله‌ی یالانغاچ بولوب حتی شهر عرفنلر ییتکان قزغه حسابلانغان ۸-۹ یه‌شلك قزلارده ئوچریلار. آلار باشلارینه یاولقسمان نرسه‌گنه یابقان بولالار. شولوق حاجیلارغه تورلی یه‌شاچه‌لر هم آش اسبابی وصوکیتروب صاتالار. صونی قویودن آلو مشکل هم قویوغه بار و بیك چیتون هم بارساڭده کوب صو آلوسببلی قویرغان بولغانچق بولوب بتکانگه کوره اول ده بیك یاخشی بولوب بتمی.

حضراغه ییتکاچ حاجیلار هم بارتی یلدان آرتق مکه‌دن چیتلر بولغان مکه‌لیلر احرام باغلیلار. اما چیتدن کیلگان حاجیلارنڭ کوبره‌گی بحر احمردن اوق احرام کیونوب کیله‌لر.

جده‌دن مکه‌گه قدر بولغان یول بتونله‌ی تب تیگز دیورلك طاوسز نیسز بولوب قای بر اورنلارده‌غنه تاشلق بولوب کوبره‌گی قوملقدر. شونڭ اوچون‌ده آنده آربا یولی یاصاو بیك مشکل بولاچاق. هم یاصاوی چیتنلك بله‌ن گنه ممکن بولساده بدویلر آنی یاشاته‌چك توگل. چونکه آلارنڭ بیك کوب وارداتلرینڭ قوللارندان کیتوینه سبب بولاچاقدر. آلارنی طیوا یسه محال قبیله‌ندن بیك چیتن اش؛ چونکه آلار حاضر اچنده قوم چولینڭ ئلله قای ییرلرینه قاچوب ئولگوره آلالار. بدویلر عموما آوازیس (واحه) لرده ایگن ایگوب، تویه بله‌ن یوك تاشوب عمر سوره‌لر؛ اوچراغانلر کشی تالاودن ده بیك تارتنوب طورمیلار. آلار هه‌مه‌سی اوزون کولمه‌کلردن هم چالمادان یوریلار. چالمایسه حاللی حالنچه کیوب قای برلرینڭ اوطزار آرشین بوینده بولسه‌ده قای برلرینڭ بر کیسدك چوبره‌کده اورالغان بولا.

Из фондов Российской национальной библиотеки

حضرا ئیسه اولده بایتاق قنه زور آول بولوب تاشلاندق مسجدده بایتاق کشیدن (صالداتدن) عبارت قاراول طورا.

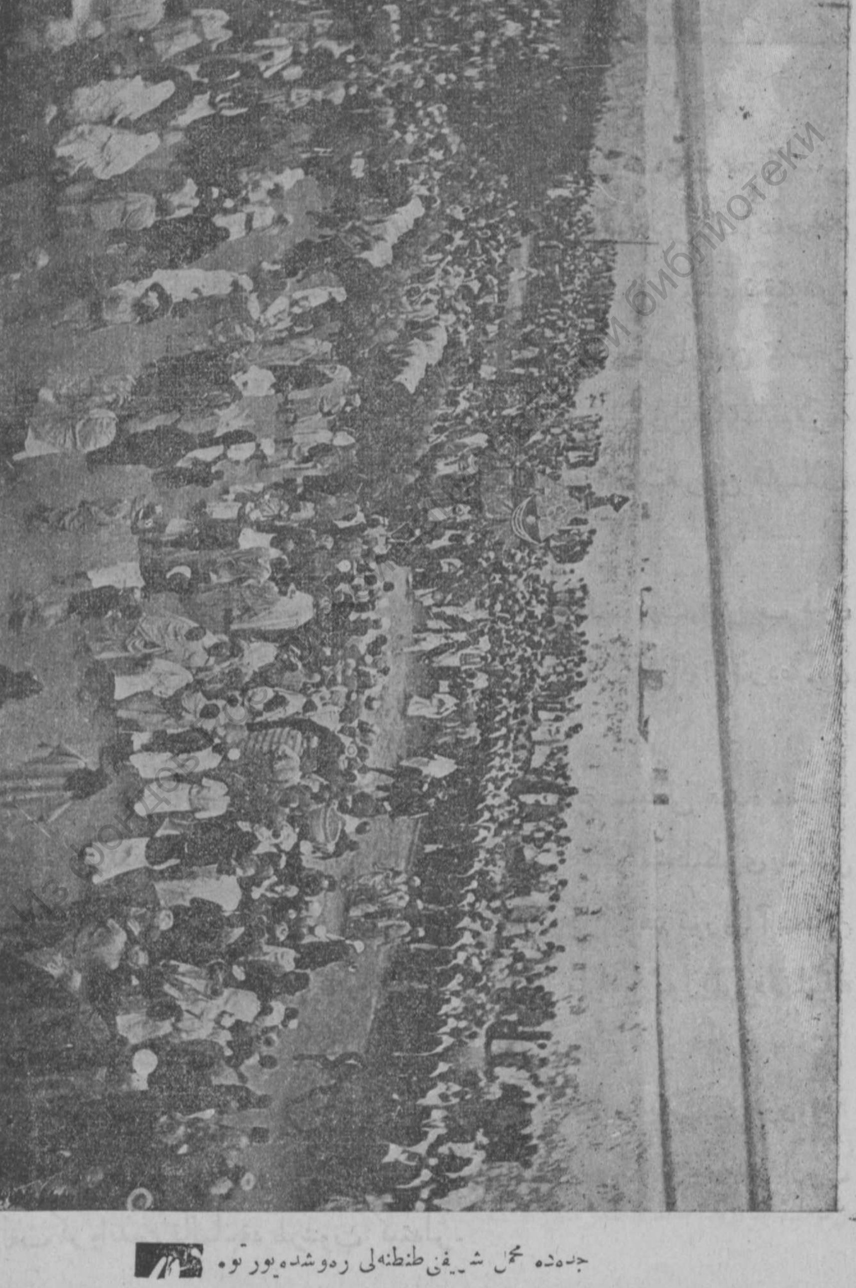

جدهده محمل شریفنی طنطنه‌لی رهوشده یورتوه

IV .

اسلام تمام نغوب بیتمەس بورون مکۀ مکرمەگە وحتی ارض حجازغە مشرکلرنی کرگزودن منع ایتولگان ایدی . وبو ارض مقدس نڭ حدودینی پیغمبر علیه السلام اوزی و آنڭ خلیفەلری تعیین ایتکانلر ایدی.

ایندی بوکونده اسلام نغوب بیتکان بولسەده آنده کرودن منع قیلو حکمی همان اجرا قیلونا کیله. کعبة الله‌غه ایسه مسلماندن بوتەنلرنڭ کروی هیچ وجه بلەن ممکن توگل. اهل اسلامغه مخصوص ومقدس بیر صانالوب هیچ بر مشرکنی آیاق باصدرەیلار.

بو ارض مقدس آدم وحوا علیهما السلامنڭ بیر یوزینه اینگاچ یولقغان اورنلاری در. آدم بلەن حوا یولقغاچ ابلیسنڭ شرندن استعاذه قیلوب خدادن بو بیرگه ابلیس کره آلماسون دیوب دعا قیلغانلار ودعالاری مقبول بولوب اول مقدس بیرگه فرشتەلر اینگان وشول فرشتەلر تورغان بیرگه هیچ بر موسوس وهیچ بر مشرك آیاق باصا آلمیدر.

آوروپالیلاردن حاجی صفتنده باروب کعبة اللهنڭ اچینه کروچیلر بولغالادی لکن آلارنڭ قای برلری طوتلوب ئوترلدیلر.

مکه طارغنه بر تیگزلکده بولوب اوسملکاری برده یوق هم تیره یاغی اوسملکسز طاولار بلەن چولغانوب ۱۵۰ میتره بییکلکندەگی طاولارده بار. کعبة الله ایسه چوقور بیرده بولوب یغمورلردن حاصل بولغان سیللرده بوزلوغه بیك قریب بولغانلقدان سلطان محمد رابع زمانەسنده احاطه یاصاتلمشدر .

مکەده ایڭ زور اورام برگنه بولوب باشقه اوراملار شوڭا چغا تورغان تفرقلاردن عبارتدر. زور اورام ایسه‌کون بویی خلق بلەن طولی بولوب بازار شکلنی آلا هم‌ده اویلرنڭ توبەنگی قاتلاری کیبتلر چایخانه وقهوه خانەدن عبارت بولوب دائماسودا قیلونوب طورا واوراملارده کوتەروب صاتوچیلار

یورگانده آلار بیك مهابت‌یوریلر. بدویلر ضرورت وقتنده بیك طرشـوب اشلیلر لکن ضرورت کوته‌رلدیه‌ی حاضر یالقاولق باصوب قهوه‌خانه‌دن‌ئالله نیچه‌شه‌ر ساعت چقمی یاتالار. اوی اشلرینی خاتونلری اداره‌قیلوب بایتاق‌قنه حر طورموش بله‌ن‌طورالار. حر طورموشلاری بله‌ن برابر آلارنڭ خاتونلاری حجاز شهرلرینڭ خاتونلارینه قاراغانده عفتلیره‌کده بولالار.

قوم صحراسنده کاروان.

Из фондов Российской национальной библиотеки

حوضغه ییر آستندن یوللار یاصاب چغارولادر. موندن باشقه شهر اچنده یغمور صولارینی جیوب قالور اوچون یاصالغان حوضلار یاصالغان همده زمزم قویوسی باردر.

مکه‌گه کیلگاچ حاجیلارنی دلیللر اورناشدرالار. بو دلیللر حاجیلارنڭ بایراقلاری یاننده کوبره‌ك یوریلر حتی بازارلارغه چغوب نرسه‌لرده آلوشالار حاجیلار آقچه‌لرینی دلیللرگه صاقلارغه بیره‌لر. بو وقتده آلاردن هیچ بر یازو بیرلمی. فقط کوبمی آلغانلقلارینی اوز دفترلرینه‌گنه یازوب قویالار. حاجیلار وفات بولسه آقچه دلیل فائده‌سینه قالا. چونکه آندن ازله‌ب یوروچی بولمی. قای بر چاقده وفات بولماسه‌ده قایتاروب بیرلمی قالغالی.

شریعتده دلیللر حقنده بر سوزده بولماسه‌ده حاجیلار طرفندن دلیللر بیك تعظیم قیلوناالار. چونکه مکه‌ده‌گی هر بر کشی قایده بارورغه ونیندی عمللر قیلورغه تیوش ایکانن بیك یاخشی بلسه‌لرده بر اشاره‌گنه وسویله‌ب بیروگنه ییتسه‌ده دلیللر اوزلری برگه یوروسولر حاجیلارنڭ احتیاجاتینی تیز تابالار واورنلرغه طوغری آلوب بارالار.

عربلرگه همده بدویلرگه حج وقتنده بتون یل اوچون آزق حاصل بولا هم بایتاق آقچه جیولادر. چیتدن کیلگان حاجیلارنڭ قای برلری شوڭا قرغوب حجازده قالالر. شولای قالا قالا مکه‌ده جیولغان کشیلردن جیولوب مکه‌ده حاضرنده بایتاق قنه هندستانلی لار، جاوالیلر، جزائرلیلر هم فارسلر کوبدر.

هندستانلیلر دیانت اسلامیه‌ده بیك اوکنق توگللر. آلار خدانڭ برلگینه وپیغمبرنڭ راستلغینه ایمان کافی دیوب اعتقاد قیلالر. عماگه کیلگانده اوزلرینڭ ایسکی براهمانیلقدن قالغان عادتلرینی ده آراغه قاتشدرغالیلار. آلار کعبة الله‌غه بارو قایتو اوچون توتولغان آقچه‌نی شونده‌ییبه‌روب صرف قیلمدرساڭ کفایه کعبة الله‌نی تعظیم تابولا دیوب بله‌لر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قچقروب یوری وتویه‌لر ایسه بر توقتامی اوتوب توراد‌ر، مکه‌ده تجارتخانه‌لر باریسی ۲۰۰۰ حساب ایتولمکده‌د‌ر.

کعبة الله کورونه باشلاغاچده حاجیلارنك اوچ کره همه‌سی بر آغزدن (لبیك اللهم لبیك لاشریك لك) الخ دیوب تابیه ایتکان تاوشلاری آسمانغه کوته‌رله. حاجیلارنك کوزلرندن یاشلر آغا. شادلق بله‌ن ئاله نیندی صاغنولار بولارنك کوڭللرنده ئاله نیندی اثرلر بیره. ییرگه یوزلرینی سورته‌لر. سجدهٔ شکرلر قیلالار. ییرنی اوبه‌لر. الحاصل شونده کیلوب کیتکان پیغمبران عظام واولیاء کرام لرنی خطرلرینه کیتره‌لر ودینی روح بله‌ن روحلانالار.

مکه‌ده حاجیلار اوچون مقدس بولغان کعبة الله‌دن باشقه نظر دقتنی جلب ایته‌رلك نرسه یوق. چونکه اویلری اوراملاری وکشیلاری همه‌سی جده‌نکی کبگوك بولوب کوب حاجیلار جیولغانغه عموما طغز هم کیره‌ك اسبابنی تابووی‌ده جده‌ده‌گیدن چیتنره‌کدر حتی قونارغه اورن تابووی‌ده جده‌ده‌گیدن چیتنره‌ك بولادر.

مکه‌ده نظافت جهتنچه، حاجیلار اوزلاری رعایه قیلماغانغه کوره، جده‌ده‌گیدنده اوکایسزراق. نظافت مأمورلری تونی کونی خدمتدن بوشامیلار. حاجیلارنك اعتبارسزلقلارندان حتی زارلانوچیلاری‌ده اوچری. حاجیلارنك اوزلرینك اعتبارسزلقلارندن، کشینك کوبلگی سببلی طغزلق حاصل بولغاندن همده عموما هوا آلماشماغانلقدان حاجیلار اوچون مکه‌ده طورمش بیك چیتون.

مکه شهرنده اوسملکار بتونله‌ی یوق دیورلك. فقط آپتیك یاننده‌غنه بر کچکنه‌گنه باقچه بولوب مکه‌نك چیتنده شریف مکه‌نك بر باقچه‌سیغنه بار صوایسه مکه‌گه جبل حرادن کیله. جبل حرا مکه‌دن ایللی چاقرم چاماسی چیتده بولوب شول آراغه هارون الرشید خاتونی زبیده طرفندن آریق یاصالغان. جبل حرادن عرفات طاغنه قدر آریق بوینچه کیلوب عرفاتدن مکه‌ده‌گی اون بیش

Из фондов Российской национальной библиотеки

كعبة اللهنڭ بناسی حقنده بيك كوب روايتلر بار بولوب آنڭ بناسی ده قبل التاريخ وقتلردن بيرلی قالغاندر .

قولاقدان قولاقغه كوچكان حكايه لرگه بناءً آدم بلهن حوا جنتدن سورولگاچ آدم عليه السلام حجاز طرفلرينه ايندی. بولار بيك كوب وقتلار بربرسندن آيرلوب يورديلر. آخرالامر الله تعالی نڭ رحمتی بلهن بولار عرفات طاونده اوچراشديلار. هم كعبة اللهنی ئه لیگی اورنينه بنا قيلديلار.

بر وقتلار عاصيلر كوبه يوب مشركلر آرتقاچ كعبة الله جبرائيل عليه السلام آرقيلی كوككه كوته رلدی. موندان صوڭ بيك كوب وقتلار اوتكاچ ينه دن ابراهيم عليه السلام واوغلی اسماعيل عليه السلام طرفندن ياڭيدان بنا قيلوندی. ابليس عليه اللعنه بوبنانڭ ياڭارتلوينه همده آدملرنڭ بونده كيلوب عبادت قيلاچاغينه هم آلار اعلی درجه لرگه نائل بولاچاقلارينه كونلهشدی ده كيلوب كعبه نی بوزماقچی بولدی. لكن ابراهيم عليه السلام تاش بلهن آتوب ابليس نی قاچردی. كعبة الله بيك اوزاق زمانلار سلامت طوردی بوزولغان اورنلاری توزه تله كيلدی. ايڭ صوڭ مرتبه ١٠٧٤ نچی سنهٔ هجری ده ياڭيدان توزه تلدی. كعبة الله ده شوندن بيرلی طورا.

شوندی واق حكايتلرگه قاراغانده حجر اسود اوّللری جبرائيل عليه السلام آرقيلی جنتدن ايندرلگانده لعل شيكللی يالتراب تورغان. لكن گناهكارلرنڭ ايرنلری تيه تيه قارالوب قالغان. قيامت كوننده حجر اسودكه الله تعالی حضرتلری ايكی كوز خلق ايته چك هم شونده اول اوزينی زيارت قيلغانلارنی كوره چك همده شول كشيلرگه شفاعت ايته چك وخدا حضورنده شهادت بيره چكدر.

حجر اسودنڭ صوڭغی تأريخارينه كيلسه ك باياتاق قنه واقعه لرگه اوچراغانينی كوره مز: ٦٩٢ نچی سنهٔ هجريه ده خليفه عبدالملك مكه نی فتح قيلغانده كعبة اللهنڭ قای بر ييرلری واتلدی. ٩٣٠ نچی يلده ابو سعيد اوغلی ابو طاهر حجنی

مکه‌ده هم مدینه‌ده روس تبعه‌سی هم روسیه‌دن کوچکان خلقده بایتاققنه بار. آلار مالالارینی صاتوب بترور اوچون قالغان سوداگرلردن عبارتدر. حجازده روسیه‌دن جزادن، بورچدن، تورمه‌دن هم صالداتدان قاچوب کیتوب بیرله‌شکان تاتارلرده کوب. آلار کوبره‌گی مدینه‌ده طورالار. بولارنی مدینه‌نڭ هواسی یاخشیلغی همده آنده‌غی مدرسه‌لر اوزلرینه جلب ایته‌لر.

بونداغی تاتارلارنڭ عرب‌دن اویله‌نوچیلری‌ده اوچری. هم قزلرینی عربکه بیرگانلری‌ده بار. قای برلری قزان اطرافینه قایتوب اویله‌نه‌لر. بونداغی تاتارلار ایزگی ییرلر کوره دیوب قزغوب یه‌ش یه‌ش قزلارینی قارتقنه کشیلرگه‌ده بیروب ییبه‌ره‌لر. لکن قزلری اوّلدن ایزگی ییرلرگه قزغوب بارسه‌ده آنده بارغاچ هوانڭ آلماشنوی اوگایسز طویولا هم روسیه‌نی بیك صاغنالار.

روسیه‌دن بارغان مسلمانلاردن مونداغی یاقنلری قطع علاقه قیلمیلر. چونکه آلار یا حجگه دعوت قیلالر؛ یاخود یاخشی یاخشی غنه بدل حجلر تابالار.

بدل حج روسیه‌ده‌غی کشیلرگه‌ده بیروله. اوّلده اوزی اوچون حج قیلماغان کشی بدل حج بلن حج قیلسه، کعبة الله‌نی کورو بلن اوزینه‌ده حج قیلو فرض بولوب ئه‌ورلگانگه کوره؛ اول کشی ایکنچی حج موسمینه قدر حجازده قالا هم ایکنچی یلده اوزی اوچون حج قیلا.

روسیه‌دن بدل حجگه کوبره‌گی قزان، اورینبورغ، اوفا اطرافلاری ییبه‌ره‌لر. اما ترکستانلیلار ایسه آلار اچندن بدل حج بلن باروچی یوق حکمنده‌در. آلار اوزلری باروب حج قیلونی آرتغراق کوره‌لر.

مکه‌ده توروچی روسیه‌لی مسلمانلار مکه‌دن واق واقغنه صاوتلارغه صو طوتروب آلوب کیته‌لر. هم بوصو آرقاسنده بایتاق قنه قدر حرمت وآقچه حاصل ایته‌لر.

٧.

کعبة الله‌نڭ عظمتن وآنده‌غی حجر اسودنڭ قدسین ایشوتمه‌گان کشی یوقدر دیوب بلهم؛ حجر اسودنڭ کعبة الله‌ده بولوی ده کعبة الله‌نڭ عزتینی آرتدرادر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بیت‌الله‌نڭ ایشگی آغاچدان بولوب مزین کمشلی تاقتالار بله‌ن یابلغان همه آلتون بله‌ن چیگولگان قارا یفه‌ك پرده بله‌ن اورتولگان. ایشك ییردن بر ساژین مقداری یوغاری بولوب آلدینه حج وقتنده مزین چوبن باسقچ قویلا. اما عادی وقتده عادی آغاچ باصقچ قویلغان بولا. بیت‌الله‌نڭ اچی آدم بویی مقداری مرمر بله‌ن اورتولگان بولوب هر یری آیت حدیث یازولغاندر. مرمردن یوغاری یرلری هم توشه‌می همه‌سی آلتون پارچه بله‌ن اورتولگاندر. بیت‌الله‌نڭ اچنده حنان، منان، دیان اسملرنده اوچ عمودی بار. بو عمودکه باو به‌یله‌نوب بو باوده آلتون کوش هدیه‌لر النگاندر. بیت‌الله‌نڭ توبه‌سینه ایکی آرشین بوینده وچیرك آرشین قدر کیڭلکده یارتی دوبه قالنلقده یا کغر صووی آقسون اوچون آلتون آرق یاصالغان.

کعبة‌الله‌نڭ طشنده بیش ساژین مقداری یراقلقده چوبن باغانالار بله‌ن ئه‌یله‌ندرلوب بو چوبن باغانالارغه بارماق قالنلغنده تیمر چبقلر برکتلگان بو آرا قارا مرمر بله‌ن توشه‌لگاندر.

بیت‌الله‌نڭ ایشگی توبنده مرمردن منبر یاصالغان بولوب شونده خطبه اوقولادر. منبر آرقاسنده اوچ ساژین‌دن آرتق بیوکلکده «باب السلام» قاپوسی بار. کعبه یورطنده ابراهیم علیه السلام؛ امام ابوحنیفه، حنبل مرقدلری باردر.

بیت‌الله حج کونلرنده اوچ کونگه‌گنه آچلا، شونڭ اوچونده بو کونلرده بیت‌الله‌نڭ ایشك آلدی واطرافی طب طغز طولی بولا. هر کم نوبت کوتوب طورا وئالله‌نیچه‌شه‌ر وقت نوبت کوته‌رگه‌ده طوغری کیله‌در.

بیت‌الله‌غه کرگاچ تزله‌نو تیوش بولسه‌ده خلق بیك کوبلکدن مونی ییرینه ییتکرو بیك چیتون بولا. شونڭ اوچونده آلارغه اییولو بله‌ن اکتفا قیلورغه طوغری کیله.

بیت الله‌غه کرگان کشیگه بتون عمرینه هیچ بر سوز بولسون یالغان سویله‌مك بتون حجینڭ ثوابن بتره دیوب اشانغانغه مسلمانلار کوبره‌گی حجگه بارونی صوڭغه‌راق قالدرغه طرشالار.

یتونلەی بترمکچی بولدی همه مکەنی تالادی وشول آراده حجر اسودنی آلوب کیتدی فقط توقز یلدن صوڭغنه اورنینه قایتاردی .

کعبه مکەنڭ ایڭ اورتاسنده بنا قیلنمشدر . کعبه بتون احاطەلری بلەن حسابلانغانده دورت دیسەتینه قدر بیردر. ایشك آلدی مربع شکلنده بولوب اطرافی ۲٤۰ عدد مرمر هم بروزه عمود اوستینه یاصالغان طام بلەن احاطه قیلونغان طاملار اوستنده ۹۲ گومبەزی بار. طاملارنڭ بعض بیرلری عادی تاش وکوبرەگی مرمرتاشی بلەن توشەلگاندر. دورت پوچماغنده دورت مقام یاصالغان بولوب بودورت مقام دورت مذهب: حنفی، حنبلی، مالکی، شافعی اهللرینه مخصوصدر. کعبة اللهنڭ ایشك آلدی چیتدەگی اورامالردان بریارم ساژین قدرتوبەن بولوب اطرافنده ۲۹ زور وبیك کوب کچکنه قابقالاری باردر.

ایشك آلدینڭ ایڭ اورتاسنده طوقز مربع ساژین مقداری زورلقده وبیش ساژین بیوکلکنده بنا بولوب بیت الله آتالا وشول بیت اللهده حجر اسود ساقلانادر.

بیت الله طاشدن بنا قیلنوب کسوه بلەن اورتولگاندر . کسوه قاراتوسلی قالن یفكدن توغولغان بولوب اوستینه بر آرشین مقداری بوینده آلتون حرفلر بلەن «لا اله الا الله محمد رسول الله» دیوب یازلغاندر. بوکسوه هر یلده یاڭیدن هدیه بیرلگان کسوەدن صوڭ الوکگیسی مجاورلرگه بیروله آلتونی ایسه شریف مکەگه بیرولەدر. مجاورلر کسوەنی کیسکەلەب حاجیلارغه هدیه ایتەلر. حاجیلار مونڭ قارشیسینه مکافات بیرەلر. بو کسوەنی بیرنڭ همه اطرافلرنده مقدس صاناب یوزلرینه سورەلر، وتعظیم قیلالار.

حجر اسود بیت اللهده کوکرەك بیوکلکنده براورنغه قویلوب تیرەسی کمش بلەن ئەیلەندرلوب اورتا بر یرنده آچقلق قالدرلغان. حاجیلار کمشکه توتونوب حجر اسودنی اوبەلر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

فرض بولغان طواف برگنه مرتبه بولسه‌ده حسیات دینیه بـله‌ن متحسس حاجیلار هرکون یا که بعض‌لری کونینه بر نیچه مرتبه‌ده قیلالار. بودعالار اچنده غایت معنالی ومؤثرلری‌ده باردر. دعالاردن بعضیلری:

مکه شهرینه کرگانده اوقیلار:

اللهم هذا البلد بلدك، والبیت بیتك جئت لطلب رحمتك واهم طاعتك متبعا لامرك، راضیا بقدرك مسلما لامرك، اسئلك مسئلة المضطرین الیك المشفقین من عذابك ان تستقبلنی بعفوك وان تجاوز عنی برحمتك وان تدخلنی جنتك.

باب سلامدن کروب بیت‌الله‌نی کورگاچ ده قچقروب تکبیر ئه‌یته‌لر هم لا اله الا الله کلمه‌سینی اوقیلار وبو دعانی اوقیلار: اللهم انت السلام والیك یرجع السلام فحینا ربنا بالسلام اللهم زدبیتك هذا تعظیما وتشریفا وتکریما ومهابة وزد من عظمه وشرفه ممن حجه واعتمره تعظیما وتشریفا وتکریما وایمانا. اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد عبدك ورسولك واسئلك ان ترحمنی وتقبل عثرتی وتغفرلی ذنوبی وتضع عنی وزری برحمتك یا ارحم الراحمین.

اللهم انك تعلم سری وعلا نیتی فاقبل معذرتی وتعلم حاجتی فاعطنی سؤالی وتعلم مـا فی نفسی فاغفرلی ذنوبی اللهم انی اسئلك ایمانا یباشر قلبی ویقینا صادقا حتی اعلم انه لایصیبنی الا ما کتبت علی وارضی بما قسمت لی.. وبوندن باشقه کوب دعالار اوقیلار.

بیت الله‌نی ئه‌یله‌نگاندن (طوافدان) صوك حاجیلار زمزم قویوسینه بارالار تبرکا صواچه‌لر. صواچکانده مغفرت استه‌ب وتله‌کلرینی تله‌ب دعاقیلوب اچه‌لر. زمزم برچیشمه‌دن عبارت بولوب بیت‌الله‌دن بیش سازین چاماسی چیتده‌ره‌ك هم تیره‌سی اوستینه حاجیلار طغزلق بله‌ن کیلگانده حاجیلارغه هم چیشمه‌گه ضرر کیلو احتمالندن صاقلانور اوچون تیه‌ر جتمه بله‌ن قورولغان.

٧١

کعبه‌نڭ اطرافنده دائمی حرکت. چونکه طواف قیلوچیلار همیشه برسی آرتندان برسی کیلگانگه همده هر کم یدی مرتبه ئه‌یله‌نورگه تیوش بولغانغه اچن طشده یورو حرکت رکوع سجده وباشقه عبادتلر بله‌ن اوته فقط فرض نمازلار وقتنده‌غنه خلق بتون ایشك آلدی همه‌سی برخط مستقیم بله‌ن صف بولوب تزله‌لر. هم نماز اوقیلار.

قای بر اورنلارده آورودان ضعیفله‌نگان کشیلر یاتالار هم اوزلرینی بیت‌الله‌غه یاقن ایته‌رگه اوتنه‌لر. چونکه بیت‌الله‌ده ئولوگه شادلانورغه تیوش چونکه یتمش حج ثوابینه مقابل بولا شوکار کوره‌ده بیت‌الله‌ده ئولگان کشی آقتق صولولارنده راحتله‌نوب جلمایوب کوله کوله جان بیره‌در.

تونله بله‌ن بیت‌الله اطرافینه نیچه‌شه‌ر یوز قندیللر یاندرالار. وشول مصابیح یاقتیسنده طواف قیلو دوام ایته‌در.

حج کونلرندن بر آی آی یارم الگه‌ن باشلاب بیت‌الله‌ده عنبر والعوا یاندرالار. وشونڭ خوش ایسی بله‌ن حتی بتون اطراف ایسله‌نوب طورادر. وحاجیلارنی قارشی آلادر.

مجاورلر حج وقتنده ارض مقدس‌ده یاصالغان تورلی نرسه‌لرنی حاجیلارغه قایتقاچ هدیه‌ایتوب بیرور اوچون تقدیم‌قیلالار وصوڭغیلار ایسه بایتاق‌قنه مکافات برابرینه آلالار. هم ایللرینه قایتقاچ ایزگی ییر بوله‌گی ایتوب یاقنلارینه تاراتالار.

حاجیلار مکه‌گه کیلوب ییتکاچ نرسه‌لرینی دلیللر کورسه‌تکان اورنلارده قالدرالارده بیت‌الله‌نی طواف‌قیلورغه آشغالار. بیت‌الله‌نی طواف قیلغانده یدی مرتبه ایله‌نه‌لر هم هرمرتبه‌سنده حجراسودنی اوبه‌رگه طرشالار یاخودقوللارینی تیگزرگه طرشالار.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

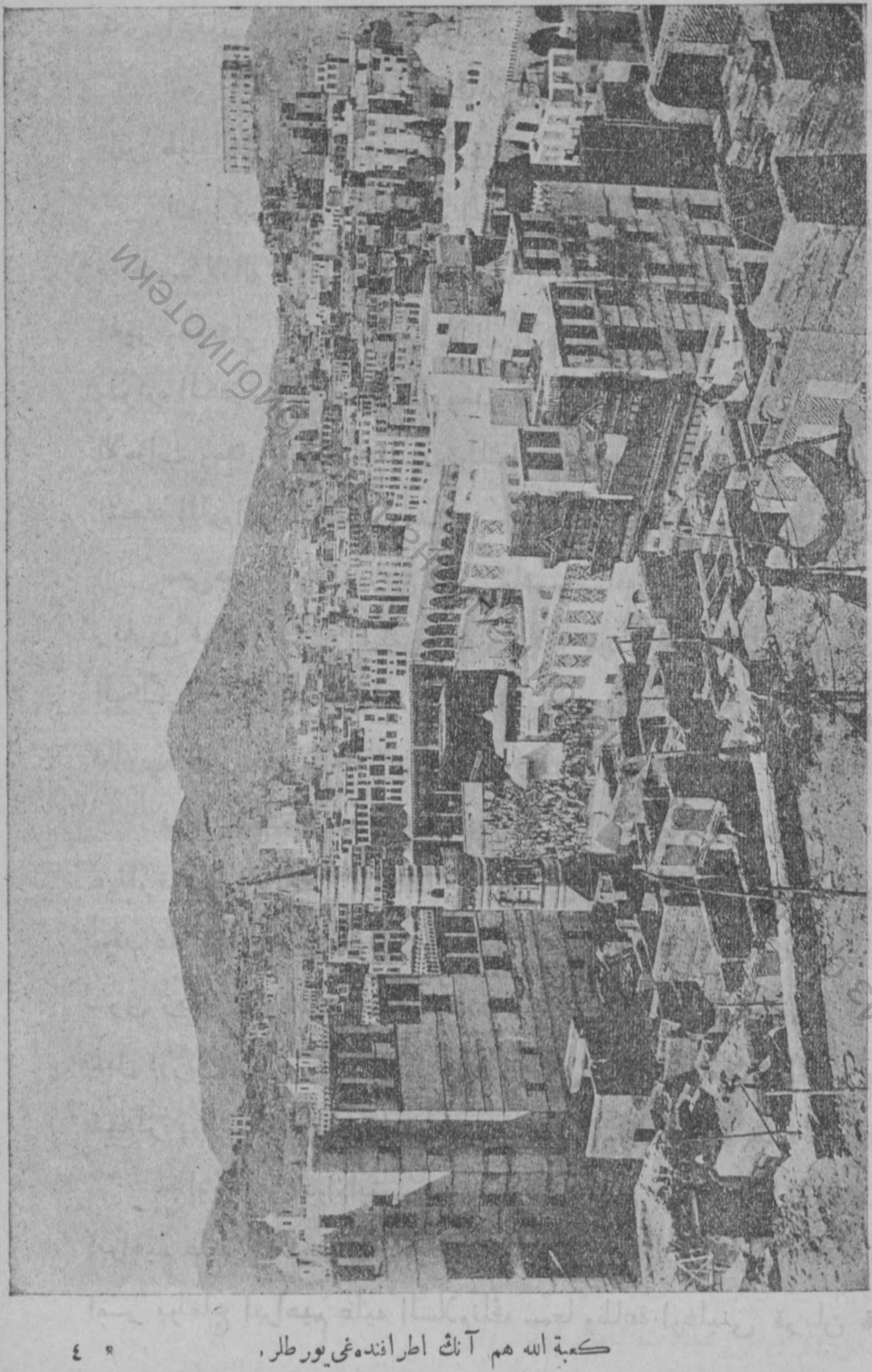

کعبة الله هم آنڭ اطرافنده‌کی یورطلر،

٤ ٭

زمزم چیشمه‌سینڭ ظاهر بولوی حقنده روایت بار!

آزراوزینڭ اوغلی اسماعیل علیه السلام بله‌ن قوولغاچ حجازغه کیتدی. چولده بر کون بیك صوصادی هم ئوله‌ر حالگه ییتکاچ «یارب اورتنڭ الوغلغڭ حقی حرمتینه صوریمن، یاراتقان بنده‌ڭنی صوسز اوترمه مینی ئولمدن صاقلا» دیوب دعا قیلغان دعاسنی قیلوب بترر بترمه‌س دعاسی قبول بولوب آیاق آستنده چیشمه ظاهر بولغان. هم اوغلی اسماعیلنی زمزم کیل کیل دیوب چاقرغان. بو سوزلر چشمه‌گه اسم بولوب قالغان.

زمزم ییردن چقغا تورغان صو بولوب توسی صاف وته‌می‌ده بیك یاخشی. زمزم قویوسی تیره‌سنده تونی کونی حاجیلار یوروسه‌لرده کوبه‌ی آلسه‌لار واچسه‌لرده هیچ کیمومی وهیچ بوزولمی . دیوارلری آیتلر یازلغان مرمردن یاصالغاندر.

بوصوکه زمزم صووی همه آورولارغه دوا دیبوب تلقی قیلونغان.

زمزم صووی هر کمگه آلورغه مختار بولوب آلغان وقتده متولیلرینه حاجیلار طرفندن هدیه‌گنه بیروله‌در.

زمزم متولیلری آل عباسدن تعیین ایتوله. بونڭ سببی ایسه محمد پیغمبر مدینه‌دن مکه‌گه قایتوب کیلوب فتح قیلغاچ ایلڭ الوك زمزم قیوسینه باردی همده اوّل باشلاب آل عباس بر صاوت بله‌ن زمزم صووی اچردی وشوندن بیرلی زمزم متولیلگی آل عباسده قالدی.

حاجیلر بیت الله‌نی طواف قیلوب زمزم قیوسندن اچکاندن صوڭ سعی باشلانا. سعی ایسه کعبه‌دن یراق توگل یرده شهرنڭ اچنده بولغان صفا بره‌ن مروه آراسنده آشغوب یورمکدن عبارتدر. بو اورنلار هاجرنڭ اسماعیل علیه السلام بله‌ن صو ازله‌ب یورگان اورنلاریدر. شونڭ اوچونده حاجیلار

Из фондов Российской национальной библиотеки

حاضرلەنگان کونیدر. ابراهیم علیه‌السلام پچاغینی حضرت اسماعیلنڭ موینینه صزدی پچاق کیسمەدی بلکه اوتمەسلەنوب قالدی. شوندان صوڭ ابراهیم علیه السلام «الهم ایندی نی بلەن امرڭنی یېرینەییتکریم امر قیل» دیوب دعا قیلدی ـ کوکدن « بواش‌سینی صناماق اوچونگنه ایدی، ایندی پچاغڭنی تاشقه اور» دیوب ندا کیلدی. ابراهیم علیه السلام پچاغی بلەن تاشقه اوردی تاش ایکی گه یاریلوب کیتدی .

حاضر ایسه مسلمانلار ابراهیم علیه السلامنڭ سنتی دیوب بوکوننی الوغ بیرام یاصیلار هم قربان کیسەلر.

قربان عیدی ییتکانده حاجیلارنڭ یورەکلری تیبه، اوزلری بیک الوغ کوننی قارشی آلورغه حاضرلەنەلر.

VII.

قربان بیرامینڭ ایڭ طنطنەلیسی طوقزنچی ذوالحجەدن باشلانا . عرفه کونی ساعت اوچ‌ده طوبلار آطیلا . بتون کرۀ ارضدن جیولغان حاجیلار کعبة‌الله یورطینه (صیماغانلاری طشده قالالار) جیولا صف صف بولوب تزولەلر هم‌تورلی یاق‌خلقی‌عبادت‌وقتنده یوزلرینی قبلەغه یونەلدرگان قوملر ایندی یوز یوزگه قاراشالار. نماز اوقیلار نمازدن‌صوڭ بتون خلق بـریولی طواف وسعی قیلغاندن صوڭ عرفاتکه کیتەر اوچون الوکدن حاضرلەب قویغان تویەلرینه آشیغالار.

عرفات مکەدن یکرمی چاقرم چاماسی چیتده بولوب اوسملکلردن خالی واون مربع چاقرم مساحۀ سطحیەلی بـر چولدن عبارتدر. عرفاتنڭ حدودی طاش باغانالار بلەن تعیین ایتولگاندر. عرفاتده مسجد ابراهیم علیه‌السلام بولوب عرفات طاوینڭ اوستنده‌در. شونڭ اوچونده بو ییرنی عرفات طاغی دیوب تسمیه قیلونغاندر. حاجیلار عرفات طاونده کیچ اوتکەلر، هم‌حاجیلارنڭ کوبرەگی بوکیچنی عبادت بلەن اوتکەلر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

هاجرگه اوخشاب یوروگه طرشالار شول رەوشچه آلار گویا صو ازله‌گان‌دیك ئەلی آشغوب کیتەلر ئەلی آقرنلیلار، ئلی آرتلارینه ئەبلەنوب قاریلار.

سعی قیلا تورغان اورام‌نڭ بویی ٦٠٠ آدوم‌اوزونلغنده بولوب کیبتلر بلەن طولغاندر. حاجیلار سعی وقتنده بودعانی‌اوقیلار :

الله اکبر الله اکبر ولله الحمد الله اکبر علی ما اولینا ولله‌الحمد علی ما هدینا لا اله الا الله وحده لاشریك له له الملك وله الحمد یحیی ویمیت‌بیده الخیر وهو علی کل شیء قدیر لا اله الا الله ولانعبد الا ایاه مخلصین له‌الدین ولوکره الکافرون لا اله الا الله وحده لاشریك له وانجز وعده ونصرعبده وهزم الاحزاب وحده اللهم‌انك قلت وقولك‌الحق ادعونی استجب لکم وانت‌لاتخلف المیعاد اللهم‌انی اسئلك کما هدیتنی الی‌الاسلام‌ان لاتنزعه مناحتی‌توفنی‌مسلما.

سعی‌دن صوڭ شهردن سیکز چاقرم مسافه چیتده بولغان مسجد عمرگه زیارت قیلالار وحج عمللری تمام‌بولا . بوندن صوڭ احرامدان بوشانالار الوکگی کییملرینی کیه‌لر ساچ قسقارتالار. قای برلری‌گنه احراملی حالنده قالوب نفل حج وعبادتلر بلەن مشغول بولالار.

فرض حج تمام بولغاچ هم شول اورنالارده زیارت ونفل مستحب سنت عمللر قیلالار. جمله‌دن مولدالنبی‌گه باروب زیارت‌قیلالار؛ مولدسیدتنافاطمه، مولد علی‌گه زیارت، ابوقبیس‌ده‌کی مسجدکه ایڭ اوّل اذان ئەیتولگان‌مسجد شونی زیارت قیلالار. مزار سیدتنا خدیجه (رضی‌الله‌عنها)نی زیارت‌قیلالار. جبل ثورگه وجبل‌نورغه بارالار. وآنده قرآن‌اوقیلار ودعالارقیلالار. هریرده شیخ‌لر بولا ودلیللر کورگازوب یوریلر. حاجیلرهمه‌سینه هدیه‌تقدیم‌ایته‌لر.

حج‌اوچ کون دوام‌ایتوب قربان عیدی‌کونی باشلانا. قربان عیدی‌ایسه ابراهیم علیه السلامغه الله طرفندن اوزینڭ بردن براوغلینی قربان‌کیسەرگه امر بولغاچ ابراهیم علیه السلام‌نڭ سمعا وطاعة اوغلینی قربان قیلورغه

تاك بلونگاچ ایکی مرتبه طوب آتولا هم مؤذنلر اذان ئەیتەلر خلق نمازغه جیولا. نمازلار اوقولا. اویلەدن صوك همه حاجیلار غسل قیلالار.

ساعت ۳لر چاماسنده یاڭادان طوپلار آتولا. یاڭادن همه حاجی بریولی نمازلار اوقیلار. قاضی مکه صیقللی ومکمل بیزەلگان آق تویەدەحالده خطبەاوقی. آنك آرتندن شریف مکه اوزینك، اعیانی بلەن مهابت روشده یوریلر.

قاضی غایت مؤثر نطقلر ایراد ایته، حاجیلار مونی ایشتوب یغلیلار تلبیه ئەیتەلر وباشقه تأثراتکه چومالار.

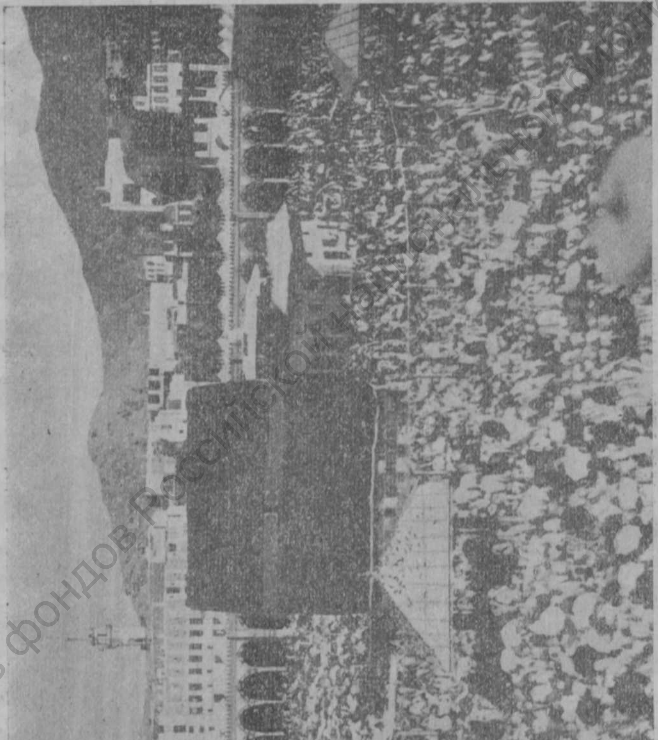

حاجیلر نك كعبه اطرافنده كورنشلری.

Из фондов Российской государственной библиотеки

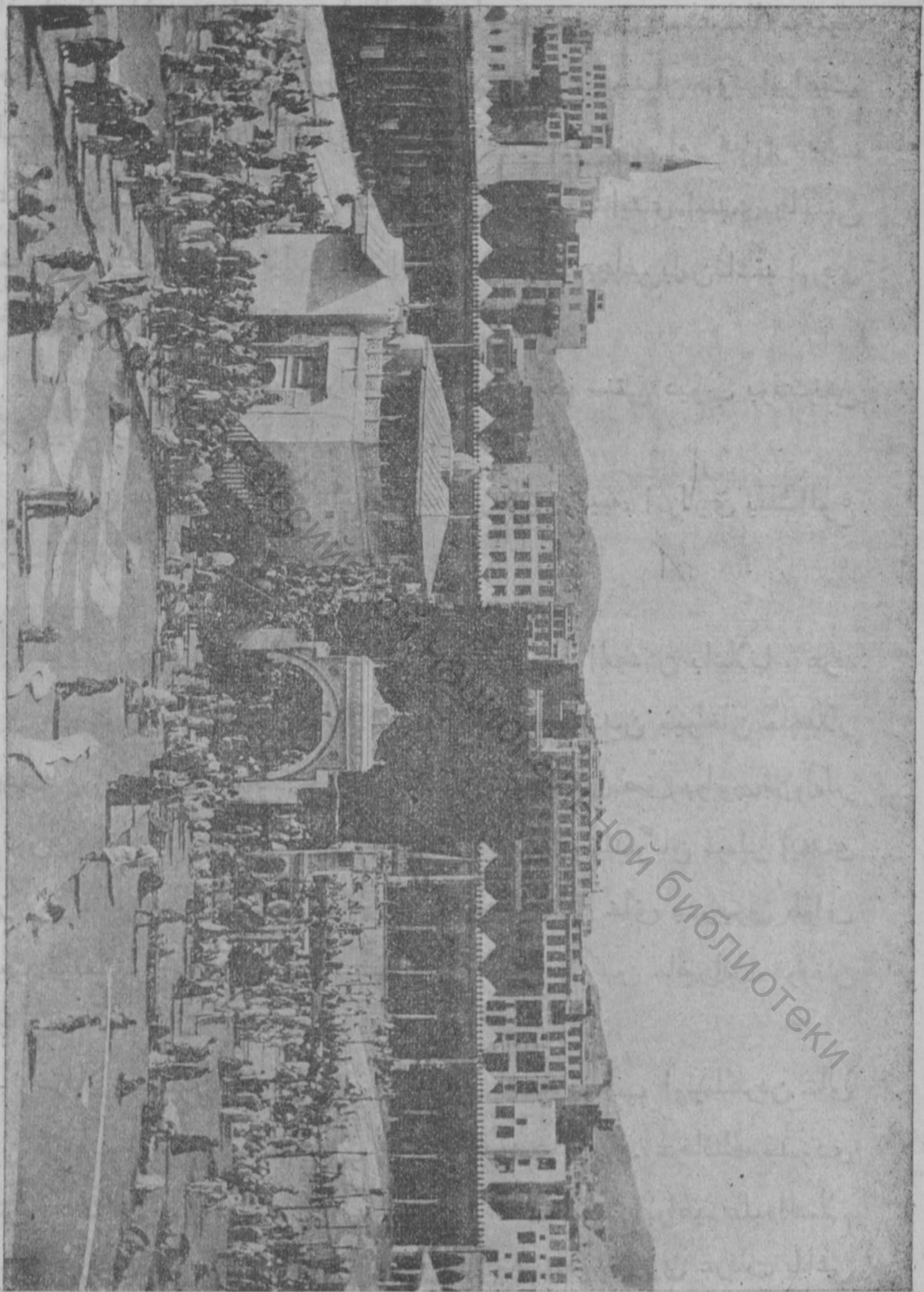

کعبة الله هم حجر اسود.

قاضی اوزینڭ خطبۀ بلیغه‌سینی اوقوب بترگاچ قویاش اینه‌ر آلدندان طوب آطولا خلق مناطاوینه‌کیته‌لر. همه‌سی قندیللر یاندروب بارالار.

مکه‌دن عرفانکه چقغانده ایـڭ آلده دمشق، شام، سوریه مصر ویمن مملری هم‌شریف‌مکه واعیان مکه آلار آرتندن باشقـه حاجیلار چقسه‌لارده عرفاتدن قایتقانده ترتیب ساقط بولا. آنده بای یارلی بلند پست بارده بر تیگز بولا. هم ایکی طاو آراسندن اوته‌رگه طوغری کیله.

عرفاتدن مناغه کوچکانده همه‌عربلر وبدویلر بارسیده حاجیلارغه یاردمده بولنالار. بو کوچو وقتنده حاجیلر ئلله نیچه چاقرم بوییبه صوزلـوب همه‌سنده قندیللر بولغانلقدان عجیب ماتور منظره حاصل بولا.

اوچ ساعت چاماسی وقت اوتکاچ خلق مزدلفه‌گه جیولالار. مزدلفه‌ده وقفه قیلالر. قای برلری بوندن طوغری مناغه کیته‌لر وبعضیلری شونـده کیچ اوتکاره‌لر. ایرته بله‌ن ایرته‌نمازی اوقوغاچ قاضی مکه قسقه‌غنه نطق‌سویلی هم همه حاجی مناغه‌کیته‌لر. منا‌ده ایکی کیچ اوتکارو فرض بولغانده ایکی کیچ آنده قالالر. هم قربان کیسه‌لر ویدیشه‌ر طاش بله‌ن جمره قیلالر. مینانـڭ اورتا بر ییرینه تاش‌لار آتالار.

مناده‌اوق حاللی مالنچه قربان‌کیسه‌لر. محمد (علیه‌السلام) حجة‌الوداعده اوزینڭ یاشی سانیچه یعنی ٦٣ تویه قربان قیلغان. حاضرده ایسه اخلاصلی کشیلر شول سنتکه‌اتباعا یاشلری سانچه قوی قربان‌قیلالار. قربان بوغازلی تورغان اورن منادن آلتی چاقرم چاماسی چیتـده بولوب ترتیب ونظافتی نظافت مأمورلری نظارتنده‌در. قربان کونلرندن آتنه اون کون الك قربان قانی آغزور اوچون ۳۵ - ٤٠ مقداری بیك زور چوقورلار قازوب قویالار.

بو چوقورلارنڭ اطرافنه قاراولغه ٥٠٠دن‌آرتق عسکر قویالار. ۱۲-۱۵ آربا بله‌ن‌قربانلارنی جیوب یوریلر. نی قدرنظافت مأمورلری طرشسه‌لارده

۱۸۹٤نچی یلده ۵۰۰،۰۰۰ حاجی بار ایدی (بویلده حاجیلار بیك آز بولوب عادی یللردا غیدان ایکی الوش کیم ایدی) دوقتور صبحی بكده بو نطقدن اثرله‌نوب بونده‌ی نطقنی برنچی مرتبه ایشته‌م هم بیك یاخشی تأثیر ایتدی. بو قدر کوب خلقنڭ بیك وجود بولوب عبادت قیلولاری وجناب رب العالمین‌گه بر کوڭل بولوب قیلغان دعالاری بیت بو! دیوب اوزینڭ اثرله‌نگانن سویله‌گان ایدی ،

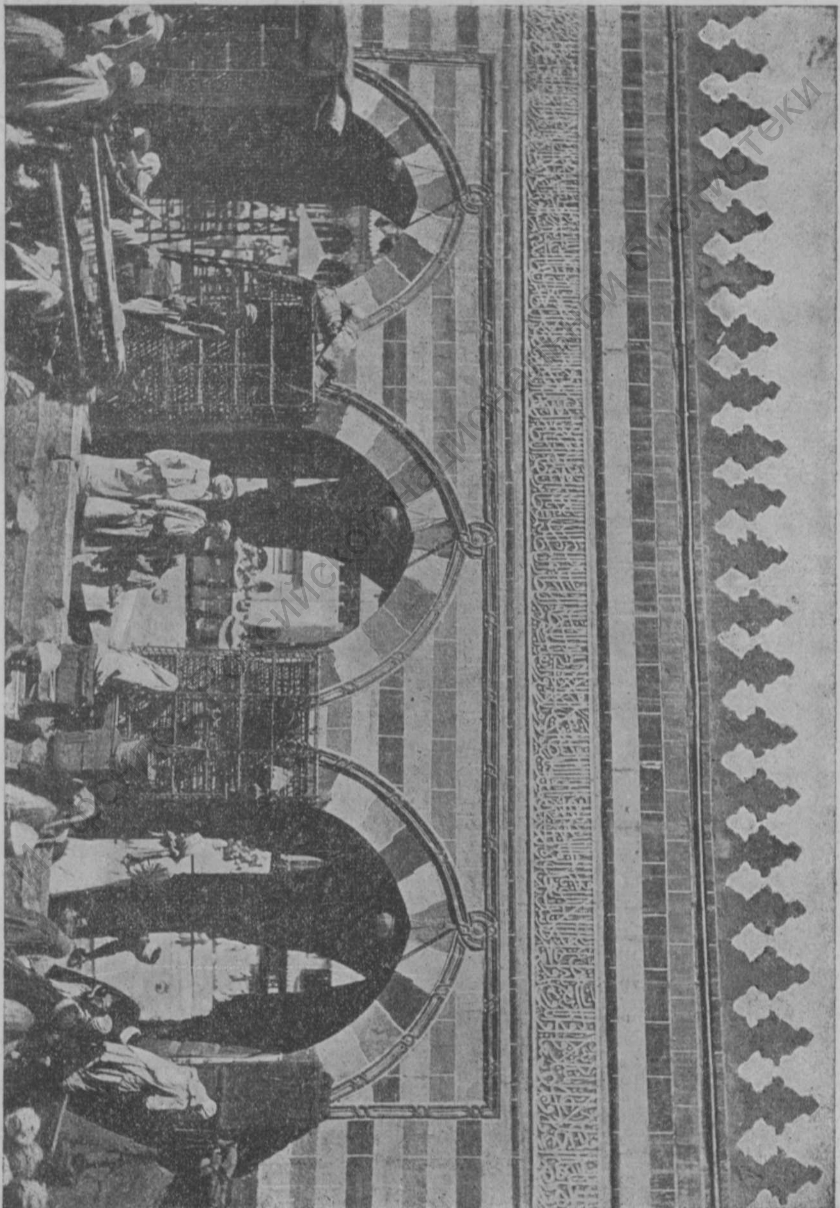

زمزم قیوسی.

مناده اوشبو جمره بلهن قربانداں باشقه معین عبادتلر بولماغانغه کوره بوعمللردن صوڭ حاجیلاردن هرکم اوزینڭ تلهگانن اشلی بعضیلاری عبادت بلهن اوتکاره قای برلری یوقلی وقای برلری یوروب تماشا قیلا . منا خلقی همه حاجیلارنڭ چادرلارینه کیلوب تبریك قیلالار ویرلـگان هدیهلرنی جیالار. اورامده هر تورلی مداحلار واعظلر هم اوینچیلار یوروب خلقنڭ کوڭلینی آچالار وبایتاق واردات تابالار.

مینا بو وقتده بیك ماتور توسکه کره نیچه مڭ خلقنڭ نیچه مڭ تورلی کیوملری ، نیچه مڭ تورلی قیافتلری، نیچه مڭ تورلی چادرلار، شولار آراسنده آلتون کموش بلهن یازلغان بیزهلـگان چادرلار ونیچه مڭ تویه ، آط ، ایشهك وآرالارنده آلتون کموشکه باطرلوب کییندرلـگان تویهلر اوزینه بر تورلی ماتور منظره بیرهلر.

حاجیلار مناده ایکی کون طورغاندن صوڭ مکهگه قایتوب کعبهگه زیارت قیلالار. بیت اللهغه یاقنلاشقاچ حاجیلار دعا قیلا باشلیلار و اللهدن یارلقاو تلیلر کوزلرندن یاشلر کیله واوشبو دعانی اوقیلار:

الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله اللهم کما هدیتنا فتقبله منی ولاتجعل آخر العهد من بیتك الحرام وارزقنی العود الیه حتی ترضنی عنی برحمتك یاارحم الراحمین اللهم انی اعوذ بك بنور وجهك وسعة رحمتك ان اصیب بعد هـذا المقام خطیئة اوذنبا لایغفر فهذا مقام العائذ المستجیر من عذابك اللهم انی عبدك حملتنی کما شئت وسیرتنی فی بلادك حتی احللتنی حرمك وامنك فقد رجوت بحسن ظنی بك ان تکون قد غفرت لی ذنبی فاسئلك ان تزداد عنی رضا وتقربنی الیك زلفی اللهم احفظنی عن یمینی وعن شمالی ومن قدامی ومن خلفی ومن فوقی ومن تحتی حتی تبلغنی الی اهلی فاذا اوصلتنی الی اهلی فـلا تخلنی من رحمتك طرفة عین ونفس

Из фондов Российской национальной библиотеки

قربانلارنڭ كوبلگندن بتونله‌ی اوك بیك پاك بولوب بته دیوب بولمی .
ایكنچی کوننی‌اوك كیسولگان قربانلار ایسله‌نه باشلاب قربان کونلرنده
منانڭ هواسی بیك بوزولا.

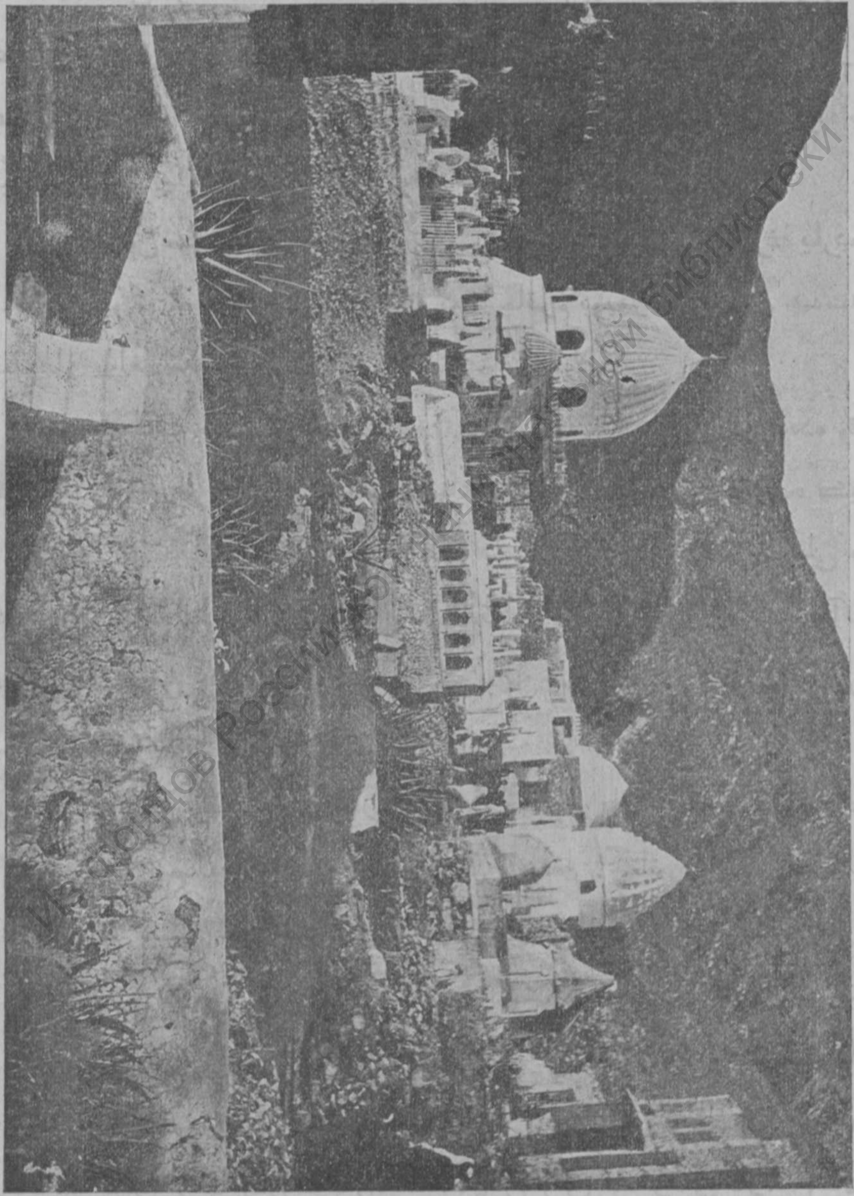

حضرت خدیجه رضی الله عنهانڭ قبری.

بو صوڭغی کونلرده شیعیلرنڭ حج وقتنده‌غی حاللری بایتاق یاخشردی. ایران سفارتخانه‌سی جده‌گه کوچکاچ آلارنڭ ایسکی اوڭایسزلقلاری بتدی. موندان الك سلطان مراد رابع زماننده شیعیلرگه ارض مقدس که‌کرو ممنوع ایدی. اونبیش یللر الك حجاز خلقی آلارغه بیك ناچار قاریلار ایدی. عرب مالایلری آرتلارندان مسقل ایتوب یوریلر ایدی. بیرلی خلق آلارغه پریلرگه قاراغان شیکللی قاریلار ایدی. صوڭغی کونلرده آلارغه قاراو آلماشدی. چونکه آلار ایندی حاضر الکگی شیکللی تیریدن تکگان اوزون اوچلی بورکلرینی الکگی کبك تعصب بله‌ن حجگه کیلگانده‌ده صالمیچه یورمیلر. ایندی حاضر جده حجاز کیومی کیگانگه بیرلی خلق ایسکیلگیچه اوچلی بورککه دشمانلقلارینی تاشلاغانلر. اما اچلرینه کیلگانده نیچه یوز یلدان بیرلی کیلگان ونیچه یوزلر قان توگوگه سبب بولغان دشمانلقلارنی بتروی مشکل بولور توسلی کورونه.

VIII.

حاجیلر حج سفرندن نرسه آڭلیلر هم نیندی عبرتلی نرسه‌لر آلوب قایتالار؟

مثال ایتوب ترکستاندن کیلگان نیم بدوی سارتلارنی آلساق طبیعی آلارنڭ کوز آلدلارنده کوب منظره‌لر آلماشونا، ظاهری معلوماتلاری کوبه‌یه، یولده یورگانده آوروپالیلاردن اوڭایسزلقلار کوره همده حج سفرنده اوزینه فکرده‌شلر کوب تابا.

روسیه‌شهرلرنده اوز دینده‌شلری آلداسه‌ده قایسی شهرده آلدانغانلقلری ایسینه توشوب شول شهرگه عیبنی اسناد قیلا واول شهر روس شهری بولغانغه کوره آنڭ فکرنچه روسلر عیبلی بولوب کورنه‌لر.

روس شهرلرنده اوزینڭ روسچه بلمه‌وی سببلی‌ده بایتاق اوڭایسزلقلارغه اوچری. روسیه شهرلرنده اوزینڭ ایڭ عادی اشلرینی‌ده راحتله‌نوب اشلی آلمی هروقت آڭا قسنقیلقلارغه اوچرارغه طوغری کیله وشول قسنقیلار آنڭ آچووینی قابارتالار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

واكفنی اموری من كل هم وغم واستعملنی بطاعتك مابقيتنی برحمتك یاارحم الراحمين. ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

منادن مكه‌گه قايتقان حاجيلار حجازنڭ اسيلگی بله‌ن آرغان طالغان بولوب قايتالار. هم طواف وداع قيلوب يورطلارينه قايتا باشليلار. حجدن قايتقاندن - باروشلی مدينهٔ منوّره‌گه كروركه اولگورمه‌گان حاجيلار مدينه‌گه كيته‌لر، باشقه‌لاری ايسه جده‌گه ينبوعگه باروب پاراخودقه اوطروب ايللرينه كيته‌لر.

مدينه‌گه باروب مرقد شريف (پيغمبر عليه السلامنڭ قبرلری)گه باروب زيارت قيلو حج عمللريندن بولماسه‌ده واجب درجه‌سنده توتولغان عمللردن حسابلانادر.

مكه‌دن مدينه‌گه ديڭگز يولندن باشقه قوريدان دورت ييردن كاروان بله‌ن يول بار.

كاروان يوللارندان ايڭ تيگزی هم صووی كوبی طريق سلطانيه بولسه‌ده كاروانی ييبه‌رو شريف مكه‌گه عائد بولوب اول تعيين قيلا. چونكه آثار يولده اوچری تورغان قبيله‌لرنڭ نينده‌ی لكلری كوبره‌ك معلوم بولغان بولا.

صوڭغی يللارده تيمر يول صالونغانلقدان حاجيلار پاراخودقه اوطروب صوڭندن بيروت آرقلی مدينه‌گه بارونی آرتغراق كوره‌لر. چونكه تويه بله‌ن ١٠-١٢ كون قزو هواده باروغه قاراغانده مونڭ ييڭللگی كوبدر.

مدينه مكه شيكللی اوك ديوار بله‌ن احاطه قيلنوب ١٤ مناره‌سی و ٥ قپوسی باردر. مدينه‌ده‌گی مسجد نبی كعبه شيكللی اوك اشله‌نگان فقط بيت اللّه‌دن بر آز كچره‌كدر. مرقد نبی توشه‌مينه قدر بيك مهابت زينتله‌نگان ويه‌شل ختفه پالاس بله‌ن اورتلگاندر. شونده‌اوق چهار يار عظامدن ابوبكر، عمر، عثمان (رضی اللّه عنهم) قبر (شريف)لری باردر. فاطمه (رضی اللّه عنها)نڭ قبری ايسه مدينه‌نڭ خارجنده‌در. شيعيلر ايسه (حضرت) فاطمه‌نڭ مرقدينی آرتغراق تعظيم قيلالار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مثلا اول بیك عادیگنه اشنی اشله‌مکچی بولا . اورامغه چوه‌شوب اوطراده آشی باشلی. آنڭ یانینه پالیتسیسکی کیله‌ده آنڭ بو اشن تاشلارغه صوری، اول مونڭ سوزینه توشونمی. پالیتسیسکی ایسه بیك اوزاقغه تارتیلا باشلاسه باشقه‌چه‌راق اش‌کوررگه مجبور بولا. تگی بو اشلرنڭ باریسینی‌ده ایمانسزلار مسلمانلارنی قسالار همه ییرده ظلم‌قیلالار دیوب دین‌نقطهٔ‌نظرندن قاراب دینی دشمانلغی آرتا. موندان باشقه روسیه مأمورلارینڭ آرتق اعتبارلیلقلاری‌ده بدوی خلق اوچون اچ پوشورغچ نرسه بولوب کورینه‌لر. آلارغه واگونده بارغانده‌غی کانترولرنڭ وباشقه تیمر یول خادملرینڭ معامله‌لری‌ده بیك یاغملی اوق بولوب بتمی.

صوڭ وقتلارده حاجیلارغه مخصوص پویزدلار (واغونلار) بولسه‌ده آلارده باری‌بر صارق کتوینی یابقان شیکللی یابالارده قووب‌قنه آلوب بارالار.

روسیه شهرلری آنڭ کوزینه‌ده کورنمی قالا. آلارنی واقزالدان پریستانگه پریستاندن واقزالغه قووب‌قنه یوروتکان شیکللی یوروته‌لر.

اما آلار استانبولغه بارسه‌لار آلارغه عالم بتونله‌ی یاقترا بتونله‌ی باشقه منظره کوز آلدیلارینه کیله. واقعا بتون کرهٔ ارضده امثالسز استانبول شهرینڭ دیگگز اوستندن کورنگان منظره‌لر، صوزلوب صوزلوب آسمانغه آشقان مناره‌لری، طوری ماتور اوسکان آغاچلاری وباشقه‌لار همه‌سی آلارنڭ کوزینه کورنه‌لر. اچینه کرسه‌لر آلار تمام راحتله‌نوب کیته‌لر. همه یرنده راحت راحت سویله‌شه آلالار. آلارنڭ تللرینی آڭلاوچی کوب. حتی آلار ئلله‌نی قدر اوز آغای انیلرینی‌ده کوره‌لر. آلار عزیزلر مزارینه یوریلر. آلار اورام‌لارده راحت راحت اوطرا آلالار. تله‌گان ییرلرنده قهوه خانه کوره‌لر. کوز آلدیلارینه بتون عمر بویلارینه قایتقان حاجیلار طرفندن اسمی قولاقلارینه طوقولغان ایا صوفیه جامعشریفی کیله.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

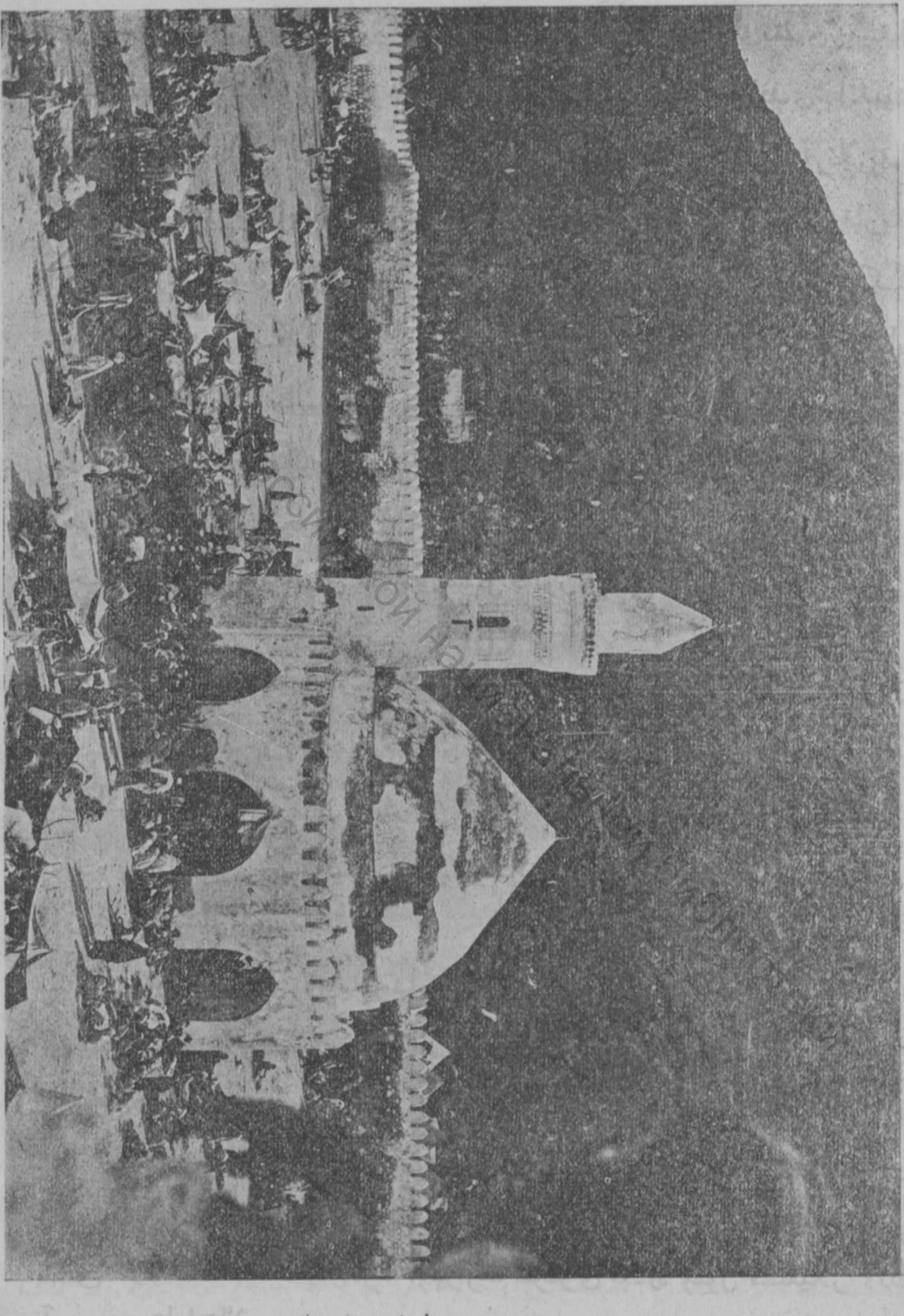

حاجیلر عرفات طاونده.

آنده بارالار زیارت قیلالار . آنڭ مهابت کورنیشی آلارنڭ کوڭللرنده ئلله نیندی بتمه‌سلك اثر قالدرا. آلارنی استانبولده آلداوچیلار بولسه‌ده آنڭ کوڭلینه روسیه‌ده‌گی آلدانو شیکللی آغر طویولمی. اول آنی ییڭل‌گنه اوتکاره.

آوروپالیلار استانبول اوراملارینه کرگاچ آنڭ بلچراقلغندن واوراملارینڭ تارلغندان وانتظامسزلغندان ناشی چیتدن کوروب حیران بولوب قالدرلغان اثرلری بتونله‌ی جویلساده آسیالیلار همان کوز آللارنده‌تورغانغه‌اوزییرلرینه اوخشاغانغه‌اول یاقلارینی ایسه‌بلی آلمیلار بالعکس آلار راحتله‌نه‌لرگنه. هر مسجد وهر اولیا مزاری خصوصا ایا صوفیه‌نڭ کورنشلری آنڭ زینتی آلارنڭ بار نظرلرینی جلب ایته‌ده آلار باشقه نرسه‌لرنی کوره‌ده آلمیلار.

مونڭ اوستینه حاجیلار استانبولده سلطان‌نڭ سلاملغنی کوره‌لر. جمعه کونلرنده سلطان‌نڭ جمعه نمازینه بارغانده‌غی طنطنه‌لرنی کوره‌لر. آنڭ وزیر وزراسی آنڭ یانده‌غی عسکرلری آلار تیره‌سنده عموما جیولغان خلق؛ شول آراده‌غی آوروپالیلار ، سلطان‌نڭ ووزیرلرنڭ کیوملری وزینتلری ، آنڭ خلیفهٔ روی زمین ایکانلگی وبارده آنڭ کوز آلدینه کیله‌لر بارده آنڭ حافظه‌سینه طولالار بیگره‌کده عمرنده برنچی مرتبه مونده‌ی طنطنه‌نی کورولری، روسیه‌ده آنده‌ی نرسه‌لرگه برده اوچراماغان بولولاری ایرکسز آلارنڭ کوڭلرنده براثر قالدرا. روسیه اچنده آلارنڭ مونده‌ی نرسه‌لرگه توگل حتی شهرلرینی‌ده کوره آلمی قالولاری استانبولنی تاغنده نغراق خاطرلرنده ساقلاوغه سبب بولا. استانبولدن کیته‌لر حجازغه باروب ییته‌لر. بیت‌الله‌نی کوره‌لر. آنده دینی روحلار بله‌ن روحلانالار تورلی منظره‌لر کوره‌لر، تورلی نطقلار سویله‌نه. مونه حاجی قایتا. مونده قایتقاچ حافظه‌سنده صاقلانغان صورتلرنی آیرم آیرم تیکشره باشلی. آنڭ کوز آلدنده یاڭی منظره‌لر آچیلا . واقعده کورگان

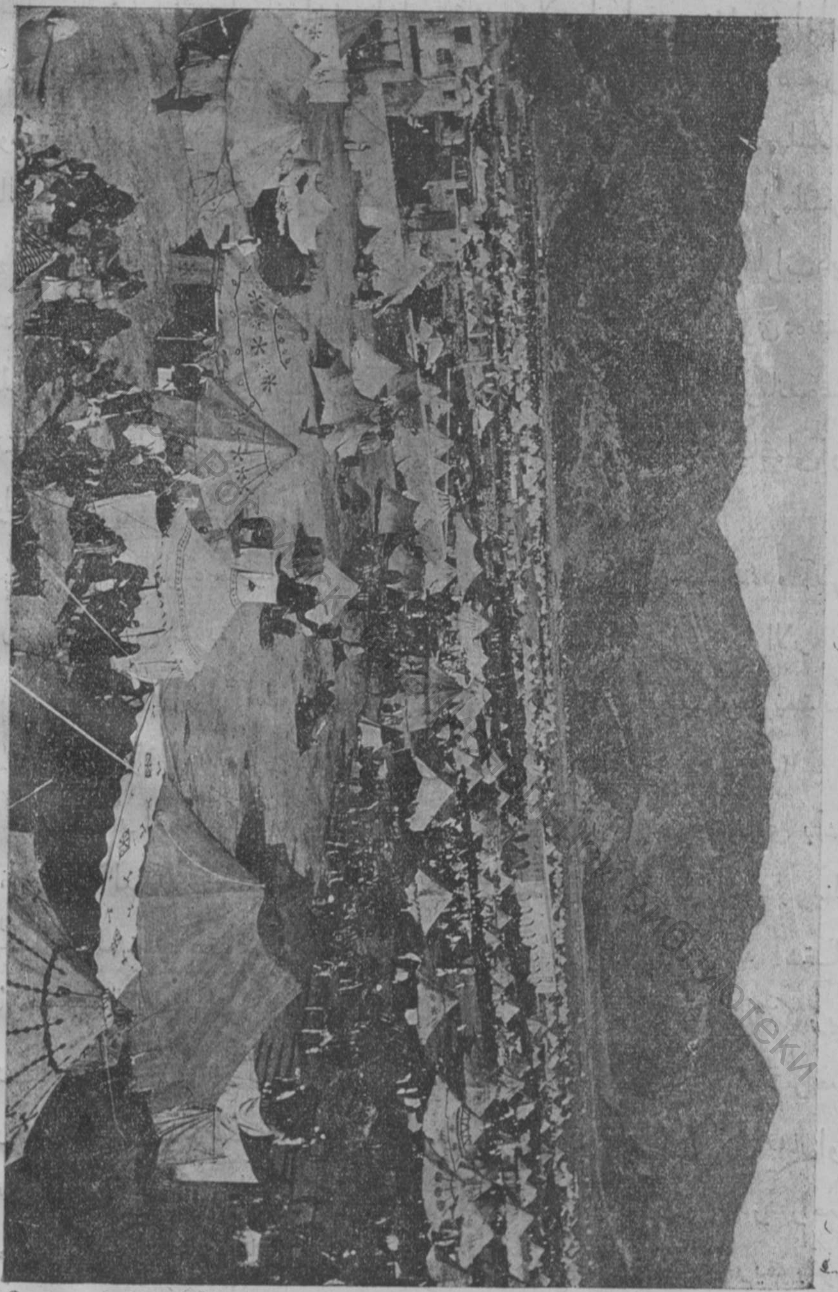

حاجیلر منا‌ده.

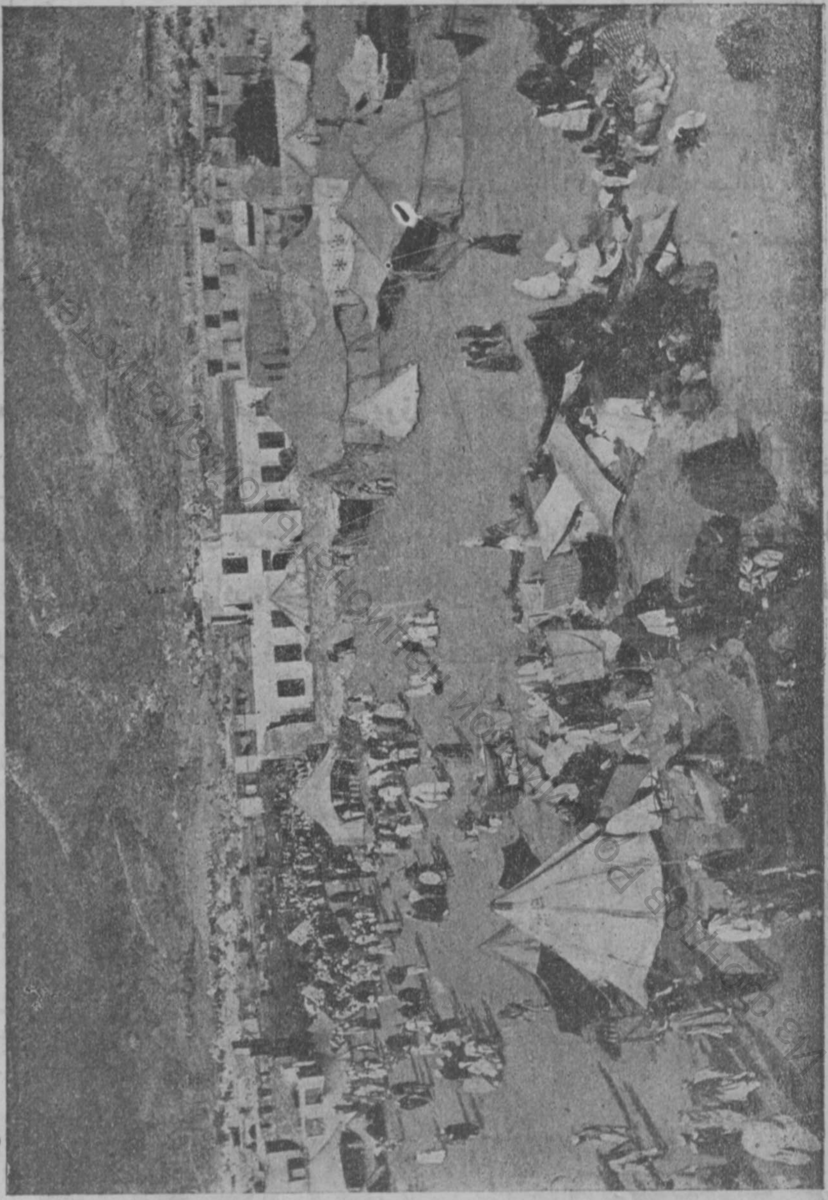

حاجيلر ميناده

٥٠

منظره‌لرینه تاغن بر آز آرتق بولوب کورینه. مونه شوندن بیك زور واقعه‌لر اوزون اوزون قصه‌لر جیا وهم شولارنی اوزینك دیننده‌شلرینه سویلی.

تاغی بر منظره: استانبولنك حاجیلار کوبره‌ك توشه تورغان غلطه طرفی بار. آنك اوراملاری ایك ئه‌شه‌کی فحش خانه‌لار هم میخانه‌لار وایك ناچار بازار بله‌ن طولیدر. حاجیلار کون بوی استانبولنك ماتور منظره‌لرینی کوروب اولیا مزارلارینه یوروب کوکللری دینی حسلر بله‌ن طولوب قایتالار غلطه طرفنه چغالار. نی کوزلری بله‌ن کورسونلر آتلاغان سایون آللارینه ایسرك ماتروسلار ئلله نینده‌ی قباحت کیونگان قزلار بله‌ن قوچاقلاشوب یوریلر ایك قباحت اشلرنی کوز آلدنده اوق قیلالار. شولار آراسنده بیك ناچار قیافتده گنه فسلیلرده اوچریلار. طبیعی بولارنی کورگاچ ده عمرنده مونده‌ی قباحتلکلرنی کورمه‌گان حاجیلارنك کوکللری بوزولا. بو فحشلرنی مقدس یرلرگه کیتروچیلر آوروپالیلار دیوب قاری هم «کافر» لرگه دشمانلغی ئلله نیچه اولوش آرتا. آلار مونده‌ی اشلرنك چن سببلرینی تیکشروب ده طورمیلار، هم توشونه ده آلمیلار.

ایکنچی یاقدان روسیه‌لیلرنك حج سفرنده نرسه‌گه بتونله‌ی باشقه یاقدان قاراوچیلارده کوب. آلار ترکیه‌گه بارغاچ عموما حجازغه کروب یورگاچ ترکیه‌ده ترتیبات وانتظاملیلق یوقلغینی کوره‌لر. ویتوشمه‌گان اورنلارینی سیزه‌لر. بوندیلار کوبره‌گی ضیالی قازانلیلار آراسنده اوچریلار. قازان اطرافی عموما ترکستانلیلار شیکللی اوق حجغه کوب باروچان توگل. بولار حج وقتنده عربلرنك تالاولارینه، بدویلرنك وجدانسزلغینه وحج وقتلرنده فرصتدن استفاده قیلوچیلارنك آرتق آرتدروب ییبه‌رولرینه هیچ بر معنی بیره آلمیلار. طشدن سویله‌ب یورو اسلام روحینه طوقنو بولغانلقدان آلار اچلرندن گنه بو اشلرنك باریسینه‌ده رنجیلر. آلارنك کوکللرنده بارلغی اوزلرینك اداء ایتکان فرض عمللری وفقط دینی بولغان حسلری گنه اویغانوب قالا، لکن بولار آنده‌غی ییتشمه‌گان

Из фондов Российской национальной библиотеки

علما صنفی ایسه تله‌سه نیندی خطبه‌لر تله‌سه‌لر نیندی نطقلار ایراد ایته‌رگه حقلری بولسه‌ده هیچ کم آندان منع ایتمه‌سه‌ده آلار اوز فائده‌لرینی «فکر ساتو» دن آلده توتوب عبادتکه ترغیب قیلو بله‌ن مشغول بولالار. چونکه فکر تاراتو مسئله‌سی بر یاقدان آز فائده کیترگاندن وایکنچی یاقدان آلارنڭ طورمشلارینه ضرر کیترو احتمالی بولغاندن آلار «اتحاد اسلام» مسئله‌سنده طنه چغارمیلار.

درست آرالارنده آندی خطیبلرده چققالیلار لکن آلارنی بیک تیز اورنلارندن آرچیلار. چونکه آلارنڭ کوبره‌گی «مهدی» اسمنده چغالارده ترکیه اوچون بایتاققنه ضررلی یاقلاری چققالی جمله‌دن بریسی آفریقاداغی سنوسیلر مسئله‌سی. آلار بتون خرستیان علیهنه همده ترك علیهنه دعوت قیلالار.

ایکنچی یاقدان حج عمللری اوزلری‌ده فرض، نفل، سنت، مستحب ومباح اسملرنده بیك کوب بولغانغه ومستحب‌لر، سنتلاری‌ده بیك آرتق آرتدرلغانغه کوره حاجیلرنڭ‌ده فقط دینی حسیاتلاری بله‌ن چن اخلاص بله‌ن کیلگانگه کوره حاجیلار فقط عبادت بله‌ن مشغول بولوب آنڭ فلسفه‌سینی تیکشررگه وقتلاری‌ده قالمی. حاجیلار کوبره‌گی عمل کوب بولغان صایون ثوابی‌ده کوب بولا دیوب اشانغانغه کوره ممکن قدر کوب طواف قیلورغه ممکن قدر کوب سعی وزیارت قیلورغه طرشالار.

عموما عربستان خلقی اوچون اتحاد اسلام فکری فائده‌لی ده‌توگل. آلار ایسکی شوکتنی اونوتمیلار. آلار عرب‌دن خلیفه‌لر بولوینی کوڭللرینه بیك نق اورناشترغانلار. آلار بتون کرهٔ ارض مسلمانلارینڭ عربلرگه مطیع بولوب تورولارینی بر تورلی یاقدان آلارغه‌غنه آلتون یاوووینی تلیلر. اتحاد اسلام فکری وجودکه چقسه همه مسلمان بر حقوقده بولاچاق ایکانینی اول تقدیرده عددلری آز بولغان عربلرنڭ سوزلری اوستکه چقمایاچغینی همده ایسکی شوکتلری قایتو توگل حتی حاضرگی عظمتلری‌ده بته‌چك وحاضرگی فائده‌لریده کیمیه‌چك دیوب اویلیلار.

اعیان مکه اوچون همده سیدلر اوچون بولسه البته آلارغه ایسکی شوکتنی قایتارو وایسکیده‌گی عظمتده بولوب بتون دنیا مسلمانلرینه حکم سورو فکری صوڭغیغه قاراغانده ئلله نیچه الوش آلده طورا.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بیرلرنی سویله‌ب یورمیلر. فقط آقتق چیکده مشقت چیکدرسه‌لر، توزه آلماس درجه‌ده وجدانسز معامله قیلسالارغنه ئلله‌نیده براچقندروب قویالار.

مکه‌ده سیاسی نطقلر ودینی وعظلر سویله‌نه دیگان خبرلر ایسه آوروپاغه بیك آرتدرلوب ییتکرلگان خبرلرگنه بولوب اول‌طوغری‌ده مکه‌ده سیاسی فکرلر هیچ تاراتلمی. مکه‌ده دینی‌کتابلار آزماز باصلسه‌ده آلار «دفاعی» مضمونده یازلوب «رفعی» صورتده‌دعوت یوقدر. غزیته ایسه مکه‌ده برده‌چقمی. هم‌اتحاد اسلام (پان‌اسلامیزم) فکری‌ده بیك آز ایشتوله.

مکه‌ده اول فکربله‌ن مشغول کشی یوق. آلار آراسنده عادی عربلر ایسه اوچ‌دورت آی‌اچنده یللق آزق حاضرله‌وگه کوبره‌ك اهمیت بیره‌لر. آلارغه حاجیلارنی بر مزاردن برمزارغه آلوب بارو کعبةالله‌نی طواف قیلدرو صفا بله‌ن مروه آراسنده یورتو فائده‌لیره‌ك بولغانغه آلار کوبره‌گی ایزگیلك صاتوبله‌ن مشغول بولوب بوته‌ن فکرلر بله‌ن شغالله‌نورگه وقتلاری‌ده قالمیدر.

مدینهٔ منوره قپولرندن برسی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مکه‌ده شهر اچنده یورمی تورغاچ کعبة الله‌نك شمال طرفنده بر تار اورامده قللار کینزه‌کلر صاتاتورغان کیبتلرگه‌چغولا بولار ٧ - ٨ کیبتدن عبارت بولوب آچقدن آچققه قللار کینزه‌کلر صاتوب طورالار هیچ کم منع قیلمی.

حج گه بارغان مصر خاتونلاری .

قللار آصراو هم آلارنی صاتو آوروپالیلارنی قدر قارشی تورسه‌لارده الیگه قدر ساقلانوب کیلگان هم حاضرده رواجده‌در. بوندن ١٠ - ١٥ یل مقدم حتی جده‌نك اورنده آچقدان آچقغه قللار صاتولا ایدی. ایندیحاضر آوروپاقونسولخانه‌لاری آچلفاچ آلار بواشکه‌بیك قاتی قارشی‌کیلگاچ آفریقادن قللار آلوب کیلو بیك چیتونله‌شدی هم قللارنك بهاسی‌ده بیك کوتارلدی. آلایده حاضرده جده‌نك همه بایلارنده قللار صاقلانوب قالغان. قللار رمضان عیدنده جده اورامنده جیولوب بیرام یاصیلار؛ ئلله نیچه‌شر یوز قللار موزیقا اویناب کویله‌ب بییوب کوڭل آچوب یوریلر لکن قونسولخانه‌لار بولغان اورامنه‌غه کیلمیلر.

مکه‌ده ایسه قونسولخانه‌لار یوق بولوب قللار صاتو بیگره‌کده کنیزه‌کلر

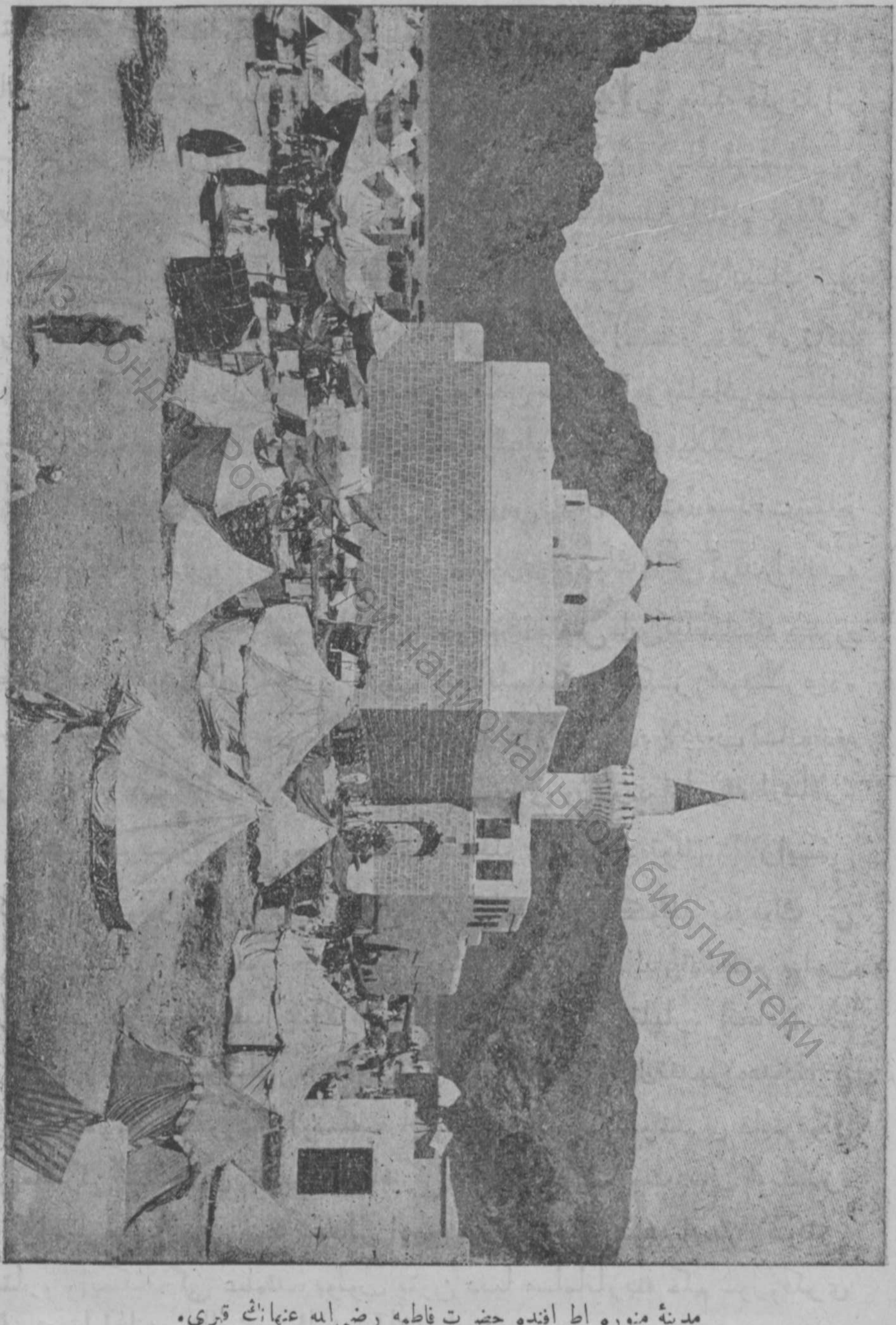

مدینهٔ منوره اطرافنده حضرت فاطمه رضی الله عنهانڭ قبری.

Из фондов Российской национальной библиотеки

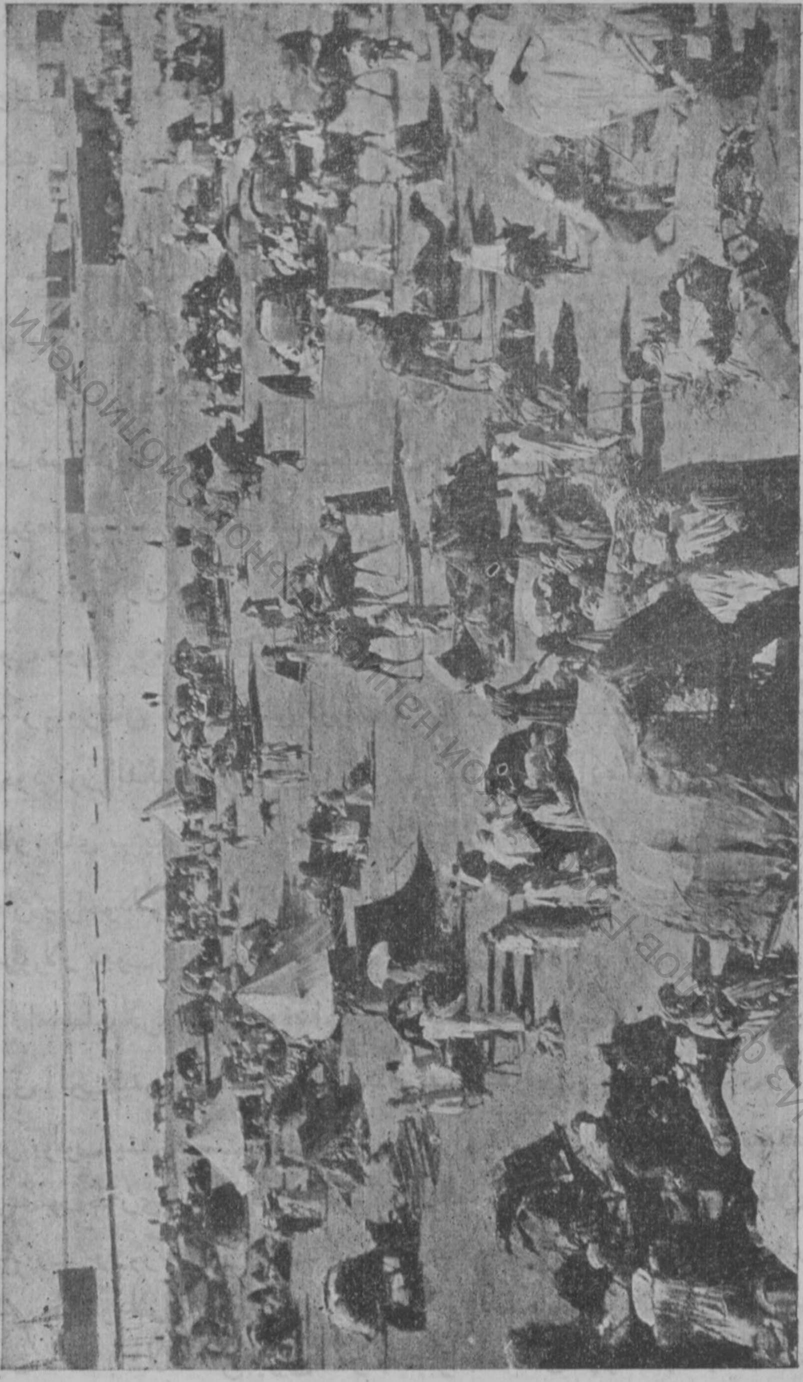

ینبوعده حاجیلرك بارا خود كوتوب تورولاری .

Из фондов Российской национальной библиотеки

صاتو بیك رواجده. مکه بازارنك قللارنك بهاسی اورتاچه، بولای: سودانلیلار، عموما قارالار ۹-۱۲ لیرا (لیرا ۸ صوم ۵۰ تین) حبشلیلر ۱۵-۱۸ لیرا امابیك ماتور کنیزه‌کلر ۳۰ - ۶۰قه (آلتمش لیراغه) قدر بیته‌لر.

یمن فتنه‌لرندن صوك مکه بازارلارنده سعان طرفندن کنیزه‌کلر کیترلگان ایدی. لکن آلارنك بهالری ۵-۶ لیرادن آرتماسه‌لارده آلوچیلار بیك آز چقدی. موکا سبب اوّلا آلارنك ماتور بولماولاری ایکنچی طرفدن اوز جنسینی صاتو شریعت نقطهٔ نظرنده گناه حسابلانغانلقدان ایدی.

عربلرنك کنیزه‌کلرگه نکاحلانوی بیك کوب اوچری، خصوصاقارا کنیزه‌کلرنی کوبره‌ك نکاحلاب آلالار. امابدویلر ایسه بوندن بیك تارتونالار. وشونك نتیجه‌سی بدویلرده اصل اوز توسلری صاقلانغان بولوب حجازده‌غی شهرلیلرنك قیافتلرنده بتونله‌ی عربلك بتکان ئلله نیندی قوشمتی‌غه ایله‌نوب بتکانلر هم عرب قانی بتونله‌ی بتکان.

تورکلر قولنده بولغان قللارنك حالی یاخشی. آلاراوی اچنده اوزکشی بولوب یوریلر هم بر نیچه‌یلدان صوك آزادقیلونالار. عربلر ایسه قللارغه بیك ناچار معامله بله‌ن معامله‌قیلالار. آلارنی هیچ وقتده آزاد قیلمیلار هم اوز آرالارینه کرتمیچه خدمتکنه قیلدرالار. بدویلر قولنداغی قللر ایسه موندانده ناچارحالده بولالار، بدویلر آلارنی طاقتلرندن خارج اشلر اشله‌ته‌لر اشله‌ته‌لرده قارتایمش کونلرنده تمام اشدن عاجز بولغاچ قووالارده بیبه‌ره‌لر.

حاجیلار مکه‌نك بوبازاردن بیك اوك راضی بولوب بتمیلر. لکن قل صاتوچیلار بولارنك حسن رضا وعدم رضالارینه اعتبار قیلوب تورمیلار. چونکه آلار ئه‌لله‌نیچه کونگه کیلگان حاجیلارنك صاتوب آلوینی ده کوتمیلر هم آلماسلقلارینی ده بیك یاخشی بله‌لر. قل آلورغه کیلوچیگه صاتوچینی سلاملی ده نیندی اشکه خدمتکه‌می یاکه‌اوی اچینه‌می دیوب صوری یاکه‌بیك طوریغنه ایتوب نرسه‌گه کیره‌ك ایکانینی ئه‌یتوب قویالار. قللارنی قاراغانده‌یوانی قاراغان شیکللی

Из фондов Российской национальной библиотеки

لیرا بیره‌ایدی. بو صوڭ ییللرده حتی ٥-٦ لیرا بیره‌باشلادیلار. جده‌ده سیندیکات اش باشنده پاراخود خواجه‌سی طورغانلقدان ممکن قدر روس پاراخود شرکتینه یول قالدرماسقه طرشا باشلادی.

بو صوڭ وقتلارده حاجیلار اوچون مخصوص دابراۋولنی فلوطده خدمت ایته باشلاسه‌ده باشدراق نی اوچوندر اشی آلغه‌بارمادی. مشهور سیدغنی آدیسدن ییبه‌رلدی. باشکه آنڭده بختی آلغه‌کیته‌ردیوب اویلانا. سیدغنی زمانه‌سنده آلغه کیتمه‌وینڭ سببی؛ آدیسدن جده‌گه قدر هر کشیگه ١٠٠ صوم (عادی پاراخودلاردن ٥٠ صوم) بولغانغه بولورغه‌کیره‌ك. طبیعی باشقه‌لردن ایکی ئلوش آرتق بیروب هیچ کمنڭ آنده‌باراسی کیلمه‌س. ایندی سیدغنی آلونغاچ جده‌ده دابراۋولنی فلوطقه‌ده کشیلر تابلور دیوب اویلانا.

پاراخود شرکتاری بلەن آگینتلر آراسنده مخابره بارغانده اشنڭ تمام بولوینی حاجیلار کوته کوته جوده‌ب بته‌لر. وطننن آیرولغان کشیگنه موندی وقتده طوقتاب طورونڭ هم کوتوب اوطرونڭ نیندی اوڭایسزلغن بله. ترکستاندن کیلگان حاجیلار بارندن‌ده بیگره‌ك اویلرینه قایتورغه آشغالار. آلار اویلرینه قایتوب تبریك قیلنولارنی وزور احترام بلەن قارشی آلنولارنی ایسلرینه توشوروب اوچوب کیته‌رده‌ی بولوب بیلیت بیرله باشلاغاننی کوته‌لر.

بها تعیین قیلنوب بتوب حاجیلارغه اعلان قیلونغاچ حاجیلارنی اشلرگه بلمی آبتراب قالالار. چونکه بیك قیمت دیوب آبتریلار. بیگره‌ك صارانلقلاری بلەن مشهور اورتا آسیا خلقلارینڭ توسلری آلماشنا بیلیت آلورغه بارمیلار. بها توشمه‌سمه دیوب کوتوب طورالار. مونه جده‌ده طورا باشلیلار. مونه آرالارنده تورلی خبرلر تارالا باشلی. هر خبریه‌شن شیکللی اوچوب آرالارنده تارالوب بیته. خبرلر تارالا تارالا ئلله‌نیندی قصه‌لر یاصالوب بته آلای ده آخرالامر سیندیکاتقه بارغه هم تعیین قیلغان بهانی توله‌رگه مجبور بولالار. آرالارنده بیلیتکه آقچه‌سی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

همه ییرن تیکشروب قاریلار. اما کنیزه‌ك آلغانده «فائده»لانور اوچون بولغانده کنیزه‌کنی «تجربه» قیلوب قارارغه‌ده رخصت بیره‌لر. کوڭلینه اوخشاسه آلا. بولماسه شول کوبی قالا.

IX.

حج عمللری تمام بولغاچ حاجیلار قایتا باشلیلار هم طوب طوری جده‌گه یونه‌له‌لر. ایکی ئلك کوزلرینه کیك دیڭگز اوستی کورونه هم آنداغی طوب طولی واپورلارنڭ تورلی علملری سلکنوب طوروب بتون ساحلنی بیزه‌گان توسلی کورونه. مونه حاضر آلار اوطرالارده وطنلرینه قایتوب کیته‌لر. آلار بتون حجازده یاخشیلاب بر ییرده طورماو هم قویاشنڭ اسسیلگی وباشقه عمللر بله‌ن مشغول بولوب آریغان حاجیلار دیڭگزنی کورگاچ راحتله‌نوب کیته‌لر. دیڭگزده آلارنی ٢٠-٤٠ پاراخود کوتوب طورا. ٢٠٠٠ طوندن زورراق پاراخودلار طشقاریده قالالار. چونکه اچکه کرو مرجان آطاولاردن قورقنچلی بولالر. قای یاقغه‌غنه قاراما هر یاقده پاراخود کوز آلدنده طورا. قای برلری شول طوقتاغان آراده ماتورلانوب ده آلغان بولالار. قای بر ییرلرینی بویاب ده اولگورلگان بولا. آراده همان ایسکیچه قالغان پاراخودلارده بار. آلار انگلیز پاراخودلاری بولوب کیره کسه بولای ده اوطرورلار دیوب بیزه‌نوب یاصانوب طورماغان بولالار.

اما حاجیلارغه پاراخودقه اوطروب کیتو بیك اوك ییکل بولوب بتمی. چونکه آلارنی آلوب کیتوچی پاراخودلار بیك کوبدن کوتوب تورسه‌لارده قای بر اشلر ظاهر بولوب کیته. درست جنوبکه کیتوچی پاراخودلار رقابت ایتوچی یوقغه کوره آلارغه طوب طوری اوطرالارده کیته‌لر. اما شمالغه کیته تورغانلارینه بایتاق قنه صایلانوب یورورگه طوری کیله. خصوصا ١٩٠٣-٤نچی یللاردن ایکی ئلك روس شرکتی پاراخودلاری جده‌گه کیله باشلاغاندن همده سیندیکاتدن باشقه مستقلا بیلیت صاتا باشلاغاندن بیرلی اشلر باشقارا باشلادی. چونکه سیندیکات ئلکده فیودوسیه‌غه حتلی هر حاجیدن ٨ لیرا آلایدی همده شوندن پاراخود شرکتینه ٢$\frac{1}{2}$

Из фондов Российской национальной библиотеки

فائدەنی کوب آلوچان پاراخود شرکتلری آورولارنی اوطرتماسقه حقلاری بولسەده ضعیفلرنی اوطرتماسقه هیچ بر حقوقلاری کورنمی شولای بولسادە آلار اوزلرینڭ کیلەچکلرینی اویلاغان بولوب شوندی اعتبارسزلقلار قیلغالیلار.

آورولاردن باشقه جدەده آقچەسز سلامت حاجیلاردە بیك کوب قالالار. ئلله نیچه یوزیاکه مڭلەب بولالاریانلارنڭ آقچه یوقلغدان پاراخودقه اوطرا آلمیلار. بوندی پارلیلق سببلی حجازدە قالوچیلارنڭ کوبرەگی هندلر بولالار. فقیر حاجیلار جدە اوراملارنده یغلاشالار صدقه تلەنوب یوریلر پاراخودقه آقچەسز اوطرا آلماغان حاجیلار یاکیدان مکەگه کیتەلر. مکەده آلار اوچون جدەدن ایکی جهتدن اوکایراق اوّلا: آنده صو اوچون آقچه تولەمیلر ایکنچیلەب: آنده آلار آزماز اشدە تابالار. هم هر بر ملتدن اوز ملتدەشلری تابولا آلار باروب صیونغان کشینی ایکنچی حج موسمینه قدر آسریلار. ایکنچی حج وقتنده یاقداشلارینی آلوب کیلوردە آلاردن فائدەلەنورمن دیوب امیدلەنوب آصریلار اما هند حاجیلاری جدەده طورەوش چیتون آشاملق قیمت بولسەده جدەدن کیتمیلر. چونکه بوءیای‌غه انگلیز پاراخودلاری بیك یش کیته هم انگلیز قونسولی واسطەسی بلەن شول پراخودلارغه اوطروب کیته آلالار. همده شهر ادارەسی دە آندی محتاجلارنی طویدروب یاتودن بیزوب آقچه تولەب وطنلرینه اوزاتوب یبیبەرەلر، بوفقیرلرگه شهر ادارەسی طرفندن هرکون ئلله نیچەشەریوز نانده تاراتولا بایلاردە صدقه بیرەلر. تیك شونسی عجب،که بوفقیرلر شوندی قیمتچیلك بولغان جدە شهرنده اول صدقەلر بلەن‌گنه نیچك کون ایته آلالار.

روسیه تبعەسندن‌دەبیك‌کوب‌فقیرلر قالالار. سینندیکات آلار فائدەسینه ۵۰٪ بیلیت تعیین‌ایتوله. بوفائض گرچه‌سوزده‌گنه‌بولسەده، بیلیت آلوچیلارنی اوز یاقلارینه طارتو اوچون‌گنه بولسەده بو واسطەنڭ بایتاق فائدەسیده تیه. لـکن بو فائض بیرو روس شرکتی طرفندن تعین قیلونماغانلقدن بو اش فائدەلی

ییتمه‌گانلری اوچ‌ری. آلاری هدیه‌گه دیوب استانبولدن وحجازدن آلغان نرسه‌لرینی ارزان بهاغـه صاتا باشلیلار. آخریسی بتونله‌ی هدیه‌سز قایتو بیك اویات دیوب جده مرجاننڭ تسبیحلر همده کچکنه کچکنه صاوتلرغه زمزم صووی آلالار.

پاراخودقه‌اوطرتوده توشووی شیکللی ترتیبسز وانتظامسز بولوب بربرسنی تابتاومی کیره‌ك، قچقرشوتالاشو بربرسندن الك کرور اوچون یاخشیراق اورن آلور اوچون آشغومی کیره‌ك همه‌سی بربرسی اوستینه جیولالار. ناظرلرنڭ طوقتاتورغه حاللرندن کیلمی. طایاق بله‌ن قینیلار آلای‌ده صارق‌کتوی‌شیکللی خلق‌اوزلرینڭ باراطورغان ییرلرینه بارابیره‌لر. قایسیلاری یالغش‌اوطرالار آلارنی طوقتاتوب بولمی بارلغی طایاق کوچی بله‌ن‌گنه ملڭ مشقت بله‌ن یول کورگه‌زو ممکن بولا. گرچه بو ره‌وشچه طایاق کوچی بله‌ن اش کورو قباحت بولسه‌ده باشقه‌چه ممکن بولماغانغه آلارنی‌ده عیبله‌ب بتر وممکن بولمی.

قای وقتلارده برپاراخودقه اوطرورغه یالغش رخصت بیرله لـکن اول پاراخودقه بیلیت‌صاتلوب‌بته‌گان بولا. برکرگان‌کشی پراخوددن یاکیدن‌چیقکه چغارلمی، همه برورآطنه چاماسی دیڭـگز اورتاسنده طورورغه طوغری‌کیله. مونه شونده حاجیلار بیك اوکایسزلققه توشه‌لر. بریاقدن آنده زنجیلر ایکمك کرتوب صاتسه‌لارده جده‌گیدن ایکی الوش آرتق آلغانغه آشاو اچو بیك قیمتکه توشه.

موندن صوڭ‌ده‌الی تاغی برمشکل‌اشکه اوچریلار- طورده کارانتین‌ساقلاو مسئله‌سی چغا. بوکارانتین ساقلاو حاجیلارنڭ ایڭ تڭـکه‌لرینه تیگان‌نرسه‌در.

حاجیلارنڭ آورولارینی توگل حتی‌ضعیفلرینی‌ده پاراخوقـه اوطرتمیلار چونکه یولده کشی‌ئولسه‌البته اول پاراخود کارانتین صاقلارغه مجبور بولا. شوکار کوره حاجیلارنڭ بایتاغی پاراخودقه اوطرا آلمی قالالار. وشونڭ آرقاسنده بایتاق خلق اجلسز ئوله‌رگه مجبور بولالار.

Из фондов Российской национальной библиотеки

توگل ایکانن ئەیتمی کیتوب بولەی. قای بر وقتدە روسیە تبعەسندن فقیرلر کوب جییولالار هم قونسولخانە ادارەسی نی حتلی طرشسەدە بوش بیلیتلر آلوب بیرسەدە بارسینەدە بیتکروب بترودن عاجزقالا. بونك قالغان روس تبعەسی مسلمانلار روس قونسوللغینك حجازدە توتقان مسلکنە اوکایسز رەوشدە قالالار. چونکە یا آلار مکەگە قایتالاردە شوندەغی روح بلەن روحلانوب ایکنچی یلك قایتوب کیتەلر یاخود بومبای آرقلی کیتەلردە روسیەغە وبا ایەرتوب کیلەلر. چونکە آلار اول تقدیردە حدوددن قاچوب اوتەرگە مجبور بولالار. بومبای آرقلی روسیەگە قایتو استانبول آرقیلی قایتوغە قاراغاندە کوب آرزان. چونکە حج وقتندن اوچ هفتەلردن صوك جدەدن بومبایغە کشی باشنە ایکی روپیاغە (روپیا ١صوم ٢٨تین) آلوب بارالار. بونك سببی ایسە جدەدن آلوب کیتەرگە نرسە یوقلق بولوب کشی باشینە ایکی روپیا آلوب ٣٠٠-٤٠٠ کشی آلوب کیتونی بوش قایتوغە قاراغاندە پاراخود شرکتلری آرتغراق حسابلیلار همدە پاراخود خواجەلری کوبرەك مسلمان بولغانغە حاجیلارنی آلوب قایتوغە ثوابلی اش دیوب قاریلار.

بومبایدن ایسە شهر ادارەسی پشاورگە قدر فقیر حاجیلارنی بوش بیلیت بیروب اوزاتا. پشاوردن ایسە اویلرینە قوری یول بلەن جەیەو کیتەلر. جدەدن فیودوسیەغە قدر آراغە هیچ وقتدە هیچ بر پاراخود ٢٠-٢٥صومدن کیم ایتمی. طبیعی بو حالدە فقیر حاجیلار هندستان آرقلی قایتوغە کوبرەك قزیغالار.

عموما روسیەدن بارغان مسلمانلارنك حج سفرندە طوتقان مصارفلری همدە حجاز سفرندە کورگان مشقتلری همەسی کوز اوکینە کیترلسە واقعادە حاجیلار تعظیم قیلوغە مستحق هم تعظیم قیلونوغە والوغلانوغە لایق درجە کسب ایتوب قایتالار.

م. ئە. نیکولسکی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

2005

اورینبورغ مفتی الاسلامی الحاج محمد یار سلطانوف
حضرتلرینڭ مفتیلك لوازمنده

٢٥ سنه خدمتی شرفینه نشر ایدلمش

یوبیلی یادکاری

اسمندەگی آلبوم.

بو آلبومده بتون روسیەدەگی شهر وقریەلرنڭ مشهور
مسجدلرینڭ رسملری درج ایدلمشدر.

بیك اعلا روشده کلیونکه بلەن طشلانوب طشینه آلتون بلەن
اسمی هم بیزەکلر توشورلگان.

بهاسی: اعلا کاغدلیسی ١ صوم ٥٠ تین
،، عادی کاغدلی پوطاللی ١ صوم ٢٠ تین
،، عادی کاغدلی پوطالسز ١ صوم.

آدرس: Бр. Каримовымъ, Казань. Уфа. Оренбургъ.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Н Татар.
3-3838
+